

CRNA GORA
Ministarstvo za ljudska i manjinska prava

**PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI
(PAPRR) 2017-2021
SA PROGRAMOM SPROVOĐENJA ZA PERIOD 2017-2018**

Podgorica, mart 2017. godine

SADRŽAJ

POJMOVNIK.....	3
I UVOD.....	5
II PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR.....	6
PRAVNI OKVIR.....	6
MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	6
Standardi Ujedinjenih nacija za postizanje rodne ravnopravnosti	6
Standardi Evropske unije za postizanje rodne ravnopravnosti.....	7
Standardi Savjeta Evrope za postizanje rodne ravnopravnosti.....	12
NACIONALNI PRAVNI OKVIR	14
INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI.	18
NACIONALNI NIVO.....	18
LOKALNI NIVO.....	21
SARADNJA SA CIVILNIM SEKTOROM.....	21
III PRESJEK STANJA.....	23
1. UNAPREĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I LJUDSKIH PRAVA ŽENA	23
2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE.....	24
3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI	25
4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA	27
5. RODNO ZASNOVANO NASILJE	29
6. RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA, KULTURI I SPORTU.....	30
7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU	31
IV MISIJA I CILJEVI PLANA.....	33
V NAČIN IZVJEŠTAVANJA O SPROVOĐENJU PAPRR.....	40
VI PROGRAM SPROVOĐENJA ZA 2017-2018	40
REZIME.....	96

POJMOVNIK

RODNI IDENTITET podrazumjeva sopstvenu rodnu samokoncepciju, ne neophodno zavisnu od pola koji je pripisan rođenjem. Rodni identitet tiče se svakog ljudskog bića i ne znači samo binarni koncept "muškog" i "ženskog"¹

ŽENSKA LJUDSKA PRAVA su prava žena i djevojčica, kao neotuđivi, sastavni i neodvojivi dio univerzalnih ljudskih prava, uključujući i koncept reproduktivnih prava.²

RODNE ULOGE podrazumijevaju grupu običaja koji se odnose na aktivnosti i ponašanje pripisano ženama i muškarcima, koji se prenose i održavaju kroz rodni ugovor tj. kroz skup implicitnih i eksplicitnih pravila koja uređuju odnose među polovima, a koja određuju različit rad i vrijednost tog rada, odgovornosti i obaveze za muškarce i žene. Odražavaju se na tri nivoa - u kulturi - norme i vrijednosti društva; institucijama - obrazovanje, politika zapošljavanja itd.; i procesu socijalizacije, primarno u porodici.³ To su uloge koje su pripisane ženama i muškarcima na osnovu kulturnih normi ili tradicije. Najčešće, rodne uloge nisu zasnovane na biološkim ili fizičkim predispozicijama, već su rezultat stereotipa i pretpostavki šta žene i muškarci mogu i treba da rade. Rodne uloge postaju problematične kada čitavo društvo pripisuje veću vrijednost ulogama jednoga roda - najčešće muškarcima.⁴

RODNA RAVNOPRAVNOST (Gender Equality (engl.)) podrazumijeva ravnopravnu vidljivost, osnaženost i učešće oba pola u svim sferama javnog i privatnog života. Rodna ravnopravnost je suprotna rodnoj neravnopravnosti, a ne rodnim razlikama i njen cilj je da promoviše puno učešće žena i muškaraca u društvu⁵. Koncept koji znači da sva ljudska bića imaju slobodu da razvijaju lične sposobnosti i prave izbore bez ograničenja nametnutih strogim rodnim ulogama; da se različito ponašanje, želje i potrebe žena i muškaraca u jednakoj mjeri uzimaju u obzir, vrednuju i podržavaju. Rodna ravnopravnost prema crnogorskom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodni identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

RODNA JEDNAKOST (Gender Equity (engl.)) je proces koji vodi fer tretmanu žena i muškaraca. Da bi se obezbijedila pravednost, preduzimaju se određene mjere koje mogu nadoknaditi istorijsku i društvenu nepravdu koja je onemogućila žene i muškarce da u

¹ Prilagođeno iz "Kreacija Spola?Roda?", Poštić, Đurković i Hodžić, Zagreb, 2006.

² One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998

³ Ibid.

⁴ Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit, UNDP Bratislava 2007

⁵ Gender mainstreaming - Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming

punoj mjeri učestvuju u određenoj aktivnosti. Jednakost vodi ka ravnopravnosti.⁶ Pravičan odnos na osnovu roda, koji podrazumijeva jednak tretman ili tretman koji je različit, ali koji se smatra ekvivalentnim u smislu prava, beneficija, obaveza i mogućnosti.

RODNA DISKRIMINACIJA znači diskriminaciju na osnovu pola ili roda osobe, što u globalu češće pogađa djevojke i žene. CEDAW daje definiciju da je diskriminacija žena svako razlikovanje, isključivanje ili uskraćivanje koje se čini na osnovu pola sa posljedicom ili ciljem ugrožavanja ili onemogućavanja sticanja ili ostvarivanja, a po osnovu ravnopravnosti muškaraca i žena, ljudskih prava i osnovnih sloboda u političkoj ekonomskoj, društvenoj, kulturnoj, građanskoj ili drugoj sferi.⁷

RODNO ZASNOVANO NASILJE je bilo koji oblik nasilja koji se sprovodi nad osobom samo zbog pripadnosti određenom polu ili rodu, upotrebom fizičke ili psihičke sile, te uključuje fizičko nasilje, seksualno uznemiravanje, uključujući silovanje, incest i pedofiliju itd.⁸

ORODNJAVANJE (GENDER MAINSTREAMING (engl.)) je Strategija koja uključuje perspektivu rodne ravnopravnosti u sve oblasti politika i aktivnosti, kao i na svim nivoima donošenja odluka, planiranja i sprovođenja aktivnosti u ovim oblastima. Gender mainstreaming je (re)organizacija, poboljšanje, razvoj i vrednovanje procesa u politici, tako da je rodna perspektiva uključena u sve politike na svim nivoima i svim fazama, a od strane aktera koji su inače uključeni u kreiranje politika⁹. Predstavlja sistematsko uključivanje specifičnog položaja, prioriteta i potreba žena i muškaraca u svaku politiku sa ciljem unapređenja ravnopravnosti među ženama i muškarcima i modifikacija svih opštih politika i mjera, posebno u svrhe postizanja ravnopravnosti, aktivnim i otvorenim razmatranjem njihovih efekata na odgovarajuće situacije žena i muškaraca prilikom njihove primjene, nadzora i vrednovanja, u fazi planiranja.¹⁰

RODNO OSJETLJIVI INDIKATORI (Gender based indicators) imaju posebnu funkciju ukazivanja na društvene promjene u vezi sa rodom tokom vremena. Njihova korisnost je u tome što mogu ukazati na promjene u položaju i ulogama žena i muškaraca tokom vremena, i stoga da mjere da li se ostvaruje rodna ravnopravnost. Pošto upotreba indikatora i drugih relevantnih tehnika evaluacije vode ka boljem razumijevanju kako se rezultati mogu ostvariti, korišćenje rodno osjetljivih indikatora takođe doprinosi djelotvornijem planiranju i sprovođenju programa u budućnosti.¹¹

⁶ Gender Mainstreaming in Practice: A Toolkit, UNDP Bratislava 2007

⁷ Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije prema ženama Ujedinjenih nacija, član 1 – CEDAW

⁸ One hundred words for equality: A glossary of terms on equality between women and men, Office for Official Publications of the European Communities, European Communities, 1998

⁹ Gender mainstreaming - Conceptual framework, methodology and presentation of good practices, Final report of activities of the Group of Specialists on Mainstreaming

¹⁰ Saopštenje Komisije COM (96) 67 finalno od 21/02/96

¹¹ "Guide to Gender-Sensitive Indicators", Canadian International Development Agency, 1997

I UVOD

Od proglašenja njene nezavisnosti 2006. godine, Crna Gora je ostvarila značajan napredak u oblasti razvoja i ljudskih prava. Tokom 2006-2007, zemlja je postala članica UN, grupacije Svjetske banke, MMF-a i OEBS-a. U 2010. godini, Crna Gora je postala i zvanični kandidat za članstvo u Evropskoj uniji.

Rodna ravnopravnost prema crnogorskom Zakonu o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. list RCG", br. 46/07 od 31.07.2007 i "Sl. list Crne Gore", br. 73/10 od 10.12.2010, 40/11 od 08.08.2011, 35/15 od 07.07.2015) podrazumijeva ravnopravno učešće žena i muškaraca, kao i lica drukčijih rodni identiteta u svim oblastima javnog i privatnog sektora, jednak položaj i jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava i sloboda i korišćenje ličnih znanja i sposobnosti za razvoj društva, kao i ostvarivanje jednake koristi od rezultata rada.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori (2017 - 2021) predstavlja treći po redu razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kao i prethodna dva, i ovaj dokumenat zasnovan je na međunarodnim i domaćem pravnom okviru koji tretira problematiku rodne ravnopravnosti.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje da su svi državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce dužni da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca.

Stoga, PAPRR je dokument koji usvaja Vlada Crne Gore, ali njegova uspješna realizacija zahtijeva saradnju i koordinaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, odnosno Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, sa svim ministarstavima, organima državne uprave, sa Skupštinom Crne Gore, javnim ustanovama, organima lokalne samouprave i organima lokalne uprave i civilnim sektorom.

PAPRR se donosi za period od četiri godine i to za oblasti definisane u skladu sa Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju. Od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost u Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za osam oblasti u kojima namjerava u narednom vremenskom periodu da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti.

II PRAVNI I INSTITUCIONALNI OKVIR

PRAVNI OKVIR

PAPRR se zasniva na nacionalnom zakonodavstvu i međunarodnim instrumentima za ljudska prava, na pravnim dokumentima Ujedinjenih nacija, Savjeta Evrope, Evropske unije i specijalizovanih međunarodnih organizacija u onom dijelu u kojem se odnose na rodnu ravnopravnost.

MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Standardi Ujedinjenih nacija za postizanje rodne ravnopravnosti

Potreba uspostavljanja rodnog partnerstva u političkom životu između žena i muškaraca proizilazi iz niza međunarodnih dokumenata: Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (1948), Konvencije o političkim pravima žena (1952), Konvencije protiv diskriminacije u obrazovanju (1960), Pakta o građanskim i političkim pravima (1966), Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966), Deklaracije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1967), Deklaracije o zaštiti žena i djece u slučaju opasnosti i oružanom sukobu (1974), Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (1979), Deklaracije o eliminaciji zlostavljanja žena (1993), Pekinške deklaracije i Platforme za akciju (1995), Univerzalne deklaracije o demokratiji (1997), Opcionog protokola za Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (1999), Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti (2000), Rezolucije 17/19 o ljudskim pravima, seksualnoj orijentaciji i jednakosti polova usvojena od Savjeta za ljudska prava; Rezolucije 66/129 o poboljšanju položaja žena u ruralnim sredinama usvojene od strane Generalne Skupštine. Poseban fokus na pitanje rodne ravnopravnosti stavljen je usvajanjem Milenijumske deklaracije UN/8 Milenijumskih razvojnih ciljeva (2000–2015) koji su zamijenjeni Agendom održivog razvoja do 2030. godine usvojenom septembra 2015. godine na 70-tom zasijedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija. Ova Agenda sadrži 17 ciljeva održivog razvoja, koji se nazivaju i Globalnim ciljevima, i predstavljaju nadgradnju Milenijumskih razvojnih ciljeva (MDGs) – tj. osam ciljeva borbe protiv siromaštva koje se svijet obavezao da će postići do 2015. godine. Milenijumski ciljevi, usvojeni 2000. godine, obuhvatali su veliki broj pitanja, uključujući borbu protiv siromaštva, gladi, bolesti, neravnopravnosti polova i obezbjeđivanje vode i sanitarnih uslova života. Globalnim ciljevima Agende 2030 sada će biti dovršen zadatak iz milenijumskim ciljeva, pri čemu će se voditi računa o tome da ništa ne bude zanemareno. Globalni cilj broj 5 je rodna ravnopravnost.

Na nivou Ujedinjenih nacija ključni akteri koji se bave temom rodne ravnopravnosti su Agencija Ujedinjenih nacija za rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena¹², Odbor za

¹² UN Women

eliminaciju diskriminacije žena¹³, Odbor o položaju žena¹⁴ i Fond Ujedinjenih nacija za populaciju¹⁵. Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) smatra rodnu ravnopravnost osnovnim ljudskim pravom, i ističe da je ona gradivni element za socijalnu pravdu i ekonomska nužnost, te da je ključni faktor za ostvarenje svih međunarodno dogovorenih razvojnih ciljeva, kao i cilj sam po sebi. Bavi se temom ravnopravnosti u domenu: rodne ravnopravnosti i: obrazovanja, nauke, kulture, komunikacije i informacije, društvenih i humanističkih nauka.¹⁶

Takodje, Svjetska zdravstvena organizacija¹⁷, posebna organizacija Ujedinjenih nacija koja djeluje kao koordinirajuće tijelo međunarodnog javnog zdravstva je bitan akter u domenu rodne ravnopravnosti jer je uključena u monitoring, obezbeđivanje informacija i programa o nasilju nad ženama sa zdravstvenog aspekta.

Osim ovih specijalizovanih aktera i druge UN agencije rade na temi rodne ravnopravnosti u okviru svojih aktivnosti. U Crnoj Gori je to poseban fokus rada kancelarije UNDP-a kroz UNDP Gender program, kao i UNICEF-a u dijelu zaštite prava djece i promocije jednakih mogućnosti za sve djevojčice i dječake.

Standardi Evropske unije za postizanje rodne ravnopravnosti

Ravnopravnost između žena i muškaraca predstavlja jedno od temeljnih načela Evropske unije. To nas vraća nazad u 1957. godinu kada je načelo jednake plate za jednak rad postalo dio Rimskog ugovora. Pravo žena na jednak tretman u svim oblastima predstavlja iznad svega osnovno ljudsko pravo. Diskriminacija se prepoznaje kao politički neprihvatljiva, ekonomski neisplativa i zakononski sankcionisana. Na taj način, rodna ravnopravnost postaje jedan od osnovnih elemenata u reformskim procesima. Jedan od preduslova za usklađivanje normi jedne zemlje sa standardima Evropske unije je poštovanje ženskih ljudskih prava i uspostavljanje antidiskriminacionih mehanizama. Poštovanje ovih principa očekuje se od svake države članice, ali isto tako i od država koje bi željele da postanu članice Evropske unije. Značaj ljudskih prava, u okviru strategije društvenog i ekonomskog razvoja, jasno je definisan Amsterdamskim sporazumom iz 1997. godine, kojim je Unija iz ekonomske prerasla u političku zajednicu. Ovim sporazumom pravno su regulisana ljudska prava, a naročito princip jednakog tretmana muškaraca i žena i zabrana diskriminacije na osnovu rodne pripadnosti. Sporazumom se Zajednica obavezuje da de težiti eliminaciji neravnopravnosti i promovisati ravnopravnost među muškarcima i ženama. Zaštita i unapređenje ženskih prava i rodne ravnopravnosti zagarantovana je i pravnim aktima koje donose organi Unije, odnosno regulativama, direktivama i odlukama koje imaju obavezujući karakter, kao i

¹³ Committee on the Elimination of Discrimination against women - CEDAW

¹⁴ Commission on the Status of Women

¹⁵ United Nations Population Fund - UNFPA

¹⁶ UNESCO <http://www.unesco.org/new/en/unesco/themes/gender-equality/>

¹⁷ World Health Organisation - WHO

rezolucijama i preporukama kojima se definišu ciljevi Unije i državama članicama savjetuje sprovođenje određenih mjera.

Uz niz preporuka od strane Savjeta ministara EU koje se tiču uspostavljanja rodne ravnopravnosti u zemljama članicama, 2006. godine usvojen je dokument pod nazivom *“EU Putokaz za postizanje rodne ravnopravnosti 2006-2010”*¹⁸, kojim su definisana prioriteta područja rada i odgovorilo se zahtjevima različitih aktera za ubrzavanjem procesa postizanja stvarne ravnopravnosti polova u Europi. Kao posebno značajna tematska područja za navedeni period izdvojena su: Ekonomska nezavisnost za žene i muškarce; Usklađivanje profesionalnog, privatnog i porodičnog života; Ravnopravno učešće žena i muškaraca u procesima odlučivanja; Iskorjenjivanje svih oblika nasilja po osnovu pola i trgovine ljudima; Eliminisanje rodni stereotipa u društvu; Promovisanje rodne ravnopravnosti van Evropske unije.

U svrhu obilježavanja 15. godišnjice Deklaracije i Platforme za akciju donesenih u Pekingu na Konvenciji UN-a o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, Evropska komisija je 2010. godine, donijela *Žensku povelju* i obavezala se da će ojačati ravnopravnost polova u svim svojim politikama. Radi sprovođenja Ženske povelje u praksi, donijet je akcioni plan za promovisanje ravnopravnosti između muškaraca i žena – *Strategija za ravnopravnost polova*.

Kao nadogradnja *Putokazima ka ravnopravnosti žena i muškaraca 2006-2010*, a u skladu sa zaključcima Savjeta Evropske Unije iz *Evropskog pakta za ravnopravnost polova za period 2011 - 2020*¹⁹, ova strategija utvrđuje aktivnosti u odnosu na pet prioriteta područja definisanih u Ženskoj povelji te prema jednom području koje se bavi zajedničkim pitanjima. Za svako prioriteta područje, opisane su ključne mjere za podsticanje promjena i postizanje napretka, a predlozi sa više pojedinosti mogu se naći u popratnom radnom dokumentu stručnih službi. Predložene mjere slijede dvojni pristup uvođenja rodno osvijestene politike (što znači uključivanja rodne dimenzije u sva područja politika tzv. orodnjavanje politika (engl. Gender mainstreaming)) i sprovođenja konkretnih mjera. Strategija predstavlja radni program za ravnopravnost polova Evropske komisije, čiji je dodatni cilj podstaći napredak na nacionalnim nivoima i izgraditi temelje za saradnju sa drugim evropskim institucijama i akterima.

U državama članicama ravnopravnost polova je zakonski različito uređena i usvajanjem različitih akata na nivou Zajednice (Unije) stalno se nastoji da se ova oblast uredi na najefektniji način, tako da je proizveden relativno velik broj pravnih akata, prije svega direktiva, najviše u oblasti rada i socijalne zaštite. Učestalost i dosljednost u uspostavljanju povezanog sistema koje prate direktive, govori o posvećenosti EU ostvarivanju principa ravnopravnosti polova.

¹⁸ A Roadmap for Equality Between Women and Men 2006-2010

¹⁹ Council conclusions on the European Pact for gender equality for the period 2011 – 2020. Dostupno na: <http://bit.ly/2lpC7S8>

Direktive ili uputstva su zakoni usvojeni na nivou EU koji moraju biti prenijeti u nacionalno zakonodavstvo država članica, i one uvijek postavljaju ciljeve koji moraju biti dostignuti, čemu doprinosi i praksa Evropskog suda pravde.²⁰

Pregled Direktiva shodno vremenu kada su donošene je sljedeći:

- **Direktiva 75/117/EEZ** o približavanju zakona država članica koje se odnose na primenu načela jednakih zarada za muškarce i žene. Načelo uspostavljeno u članu 119 Ugovora o osnivanju Zajednice znači da se za isti rad ili za rad jednake vrednosti, uklanja svaka diskriminacija na osnovu pola u pogledu svih vidova i uslova naknade.
- **Direktiva 2002/73/EZ** Evropskog parlamenta i Savjeta kojom se mijenja i dopunjava **Direktiva 76/207/EEZ** o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u odnosu na dostupnost zaposlenja, profesionalnu obuku, napredovanje na radnom mjestu i na uslove rada (tekst od važnosti za Evropski ekonomski prostor);
- **Direktiva 79/7/EEZ**²¹ od 19. decembra 1978. godine o postupnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblasti socijalne zaštite;
- **Direktiva 86/613/EEZ** o primjeni jednakog tretmana muškaraca i žena angažovanih u nekoj aktivnosti, uključujući poljoprivredu, u svojstvu samozaposlenog lica i u zaštiti samozaposlenih žena tokom trudnoće i materinstva;
- **Direktiva 92/85/EEZ**²² od 19. oktobra 1992. godine o uvođenju mjera kojima se podstiče unapređenje sigurnosti i zdravstvene zaštite na radu trudnih radnica i radnica koje su se nedavno porodile ili su na porodiljskom odsustvu. Države članice preduzeće mjere za zabranu otpuštanja trudnica tokom perioda od početka trudnoće do kraja porodiljskog odsustva, osim u slučajevima koji nisu povezani sa njihovim stanjem, a ukoliko radnica bude otpuštena moraju se navesti razlozi za to u pismenoj formi. Poseban deo Uputstva bavi se pravima iz rada, odnosno obavezama za zadržavanje plate i/ili prava na odgovarajuću zaštitu u skladu sa nacionalnim propisima ili praksom ;
- **Direktiva 96/34/EEC** o odsustvu radi brige o djetetu, čija je svrha da olakša pomirenje roditeljskih i profesionalnih odgovornosti za zaposlene roditelje i važi za muškarce i žene, koji imaju ugovor o radu po osnovu rođenja ili usvajanja deteta. Ovom Direktivom garantovano je pravo povratka na isto radno mesto, ili ako to nije moguće na odgovarajuće ili slično u skladu sa ugovorom o radu ili radnim odnosima, a prava stečena na dan otpočinjanja roditeljskog odsustva biće zadržana do njegovog kraja i primenjivaće se i u slučaju promena nacionalnog zakonodavstva, kolektivnih ugovora ili prakse;
- **Direktiva 97/80/EZ** o teretu dokazivanja u slučajevima diskriminacije na osnovu pola treba da obezbjedi da mjere koje države članice preduzimaju za primjenu principa jednakog tretmana budu djelotvornije, da bi se svim osobama koje smatraju da su oštećene omogućile zadovoljenje sudskim putem.

²⁰ Evropska Unija i rodna ravnopravnost, Dostupno na: <http://bit.ly/2lf3HAv>

²¹ Direktiva 79/7/EEZ dostupna na: <http://bit.ly/2ILYiCK>

²² Direktiva 92/85/EEZ dostupna na: <http://bit.ly/2IL9CB2>

- **Direktiva 97/81/EZ** o radu na dio radnog vremena, sa ciljem da se obezbijedi uklanjanje diskriminacije protiv radnika/ca zaposlenih na dio radnog vremena, poboljša kvalitet rada na dio radnog vremena, olakša razvoj ovog vida rada na dobrovoljnoj osnovi i doprinese fleksibilnoj organizaciji radnog vremena koje uzima u obzir potrebe poslodavaca i radnika/ca;
- **Direktiva 2000/78/EZ** o jednakom tretmanu u zapošljavanju i odabiru zvanja utvrđuje opšti okvir za borbu protiv diskriminacije na osnovu vjere ili uvjerenja, invaliditeta, starosne dobi ili seksualne orijentacije;
- **Direktiva 2002/73/EZ** mijenja i dopunjuje **Direktivu 76/207/EEZ** o primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u pristupu zaposlenju, stručnoj obuci i unapređenju i uslova rada. Prvi put na EU nivou, uvedeno je obavezno zakonodavstvo koje definiše seksualno uznemiravanje i njegovo prepoznavanje kao oblik diskriminacije na osnovu pola. Vlade država članica će uvesti zakonodavstvo koje omogućuje poslodavcima da uvode mjere zaštite od seksualnog uznemiravanja na radnom mestu i plan jednakosti na redovnoj osnovi.
- **Direktiva 2004/113/EZ**²³ godine kojom se primjenjuje načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobijanja i nabavke roba, odnosno pružanja usluga. Definisane su neposredna i posredna diskriminacija, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje. Troškovi u vezi sa trudnoćom i materinstvom ne smiju dovesti do razlika u pojedinačnim premijama i povlasticama;
- **Direktiva 2006/54/EZ**²⁴ Evropskog parlamenta i Savjeta od 5. jula 2006. godine o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena o pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja; Kako bi se unaprijedila dostupnost evropskog zakonodavstva "preinačena" Direktiva 2006/54/EZ objedinjuje u jedinstven pravni tekst šest direktiva (**75/117/EZ, 76/207/EEZ, 2002/73/EZ, 86/378/EEZ, 96/97/EZ i 97/80/EZ**) koje su 15. avgusta 2009. godine ukinute;
- **Direktiva 2010/41/EU** Evropskog parlamenta i Savjeta od 7. jula 2010. godine o primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji se bave djelatnošću u okviru samozapošljavanja, te o ukidanju Direktive Savjeta 86/613/EEZ (SL L 18015.7.2010.);
- **Direktiva 2010/18**²⁵ od 8. marta 2010. godine koja sprovodi revidirani Okvirni sporazum o roditeljskom odsustvu zaključen između BUSINESSEUROPE, UEAPME, CEEP i ETUC i ukida Direktivu od 3. juna 1996;

Danas, na nivou Evropske unije najvažnije su šest važećih Direktiva: Direktiva 2010/41, Direktiva 2010/18, Direktiva 2006/54, Direktiva 2004/113, Direktiva 92/85 i Direktiva 79/7 of 19²⁶.

²³ Direktiva 2004/113/EZ dostupna na: <http://bit.ly/2mBv60t>

²⁴ Direktiva 2006/54/EZ dostupna na: <http://bit.ly/2mlffHz>

²⁵ Direktiva 2010/18 dostupna na: <http://bit.ly/2lpPSAf>

²⁶ European Commission: Gender equality legislation website: http://ec.europa.eu/justice/gender-equality/law/index_en.htm

Pored direktiva od izuzetne važnosti su i Odluke Savjeta EU i Rezolucije:

- Odluka Savjeta 95/593/EC od 22. decembra 1995. godine o srednjeročnom akcionom programu Zajednice o jednakim mogućnostima za žene i muškarce;
- Odluka Savjeta 2001/51/EZ: kojom se pokreće program u vezi s Okvirnom strategijom o rodnoj ravnopravnosti (2001-2005.);
- Odluka br. 1554/2005/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta kojom se mijenja i dopunjava Odluka Savjeta 2001/51/EZ o pokretanju programa koji se odnosi na okvirnu strategiju Zajednice o rodnoj ravnopravnosti i Odluka br. 848/2004/EZ o pokretanju programa djelovanja Zajednice za promovisanje organizacija koje na evropskom nivou djeluju na području ravnopravnosti muškaraca i žena;
- Rezolucija Savjeta od 27. marta 1995. godine o ujednačenom učešću žena i muškaraca u procesu donošenja odluka.
- Rezolucija Evropskog parlamenta od 12. marta 2008. godine o položaju žena u ruralnim sredinama EU.

Saopštenja koja se uzimaju u razmatranje kada se radi na unapređenju pravnog okvira vezanog za rodnu ravnopravnost u zemljama članicama EU, kao i važne smjernice su:

- Smjernice za primjenu Direktive Saveta 2004/113/EC za osiguranje, u svjetlu presude Suda pravde Evropske unije u slučaju C-36 (test-Achats),
- Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Bolji balans između poslovnog i privatnog života: jača podrška za pomirenje profesionalnog, privatnog i porodičnog života²⁷ - 2008
- Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Rješavanje razlike u zaradama između žena i muškaraca²⁸ - 2007

Jedna od najvažnijih preporuka novijeg datuma je *Preporuka Evropske Komisije o jačanju principa jednakih zarada između muškaraca i žena kroz transparentnost*, iz marta 2014²⁹ koja navodi da su žene i dalje pod uticajem polne diskriminacije u zaradama i nejednakosti na tržištu rada koja ih sprečava u ostvarivanju punog potencijala. Ova preporuka daje smjernice državama članicama kako bi im pomogla da bolje i efektivnije sprovedu principe jednake zarade kako bi se borili protiv diskriminacije i smanjili tzv. gender pay gap tj razliku u zaradama između muškaraca i žena.

Na nivou Evropske Unije jedna od najvažnijih institucija za oblast rodne ravnopravnosti je

²⁷ Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Bolji balans između poslovnog i privatnog života: jača podrška za pomirenje profesionalnog, privatnog i porodičnog života, dostupno na: <http://bit.ly/2ml6Jbw>

²⁸ Saopštenje Komisije Evropskom Parlamentu, Savjetu, Evropskom Ekonomsko-socijalnom komitetu i Komitetu regiona: Rješavanje razlike u zaradama između žena i muškaraca, dostupno na: <http://bit.ly/2l2oaxh>

²⁹ Preporuka Komisije o jačanju principa jednakih zarada između muškaraca i žena kroz transparentnost - mart 2014. Dostupna na: <http://bit.ly/2lpFDvI>

svakako *Evropski Institut za rodnu ravnopravnost*³⁰. Naime, Evropski parlament je 20.12.2006. godine usvojio Uredbu (EZ) br 1922/2006 Evropskog Parlamenta i Savjeta o uspostavljanju Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost³¹. U Uredbi se pored ostalog navodi da Institut treba da razvija saradnju i dijalog s nevladinim organizacijama, istraživačkim centrima, socijalnim partnera i drugih srodnim tijela koje aktivno rade na tom polju kako bi se postigla ravnopravnost na nacionalnom i evropskom nivou, te i u ostalim zemljama.

Standardi Savjeta Evrope za postizanje rodne ravnopravnosti

Kao punopravna članica Savjeta Evrope, Crna Gora teži sprovođenju svih konvencija i mjera koje Savjet Evrope preporučuje zemljama članicama. Dugogodišnji kontinuiran rad Savjeta Evrope u oblasti ljudskih prava i ravnopravnosti polova doveo je do solidnih standarda koji, ukoliko se u potpunosti realizuju, doveli ni do toga da države članice budu bliže stvarnoj ravnopravnosti između žena i muškaraca. Neke od prekretnica dostignuća u tom smislu obuhvataju dvije konvencije: *Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima* i *Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija)*. Pored toga, jedan broj Preporuka koje je usvojio Savjet Ministara Savjeta Evrope bavi se pitanjima rodne ravnopravnosti u širokom spektru oblasti posebno nasilja nad ženama, uravnoteženim učešćem u političkom i javnom odlučivanju, medijima, obrazovanju, zdravstvu i sportu.

Konvencije Savjeta Evrope važne za oblast rodne ravnopravnosti koje se navode u standardima Savjeta Evrope³²:

- ***Evropska konvencija o ljudskim pravima (1950)*** je osnovni ugovor Evrope vezan za ljudska prava, i garantuje građanska i politička ljudska prava.
- ***Evropska socijalna povelja (1961)*** je pandan Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima u oblasti ekonomskih i socijalnih prava. Povelja garantuje uživanje prava u oblasti stanovanja, zdravstva, obrazovanja, zapošljavanja, pravne i socijalne zaštite i kretanje lica.
- ***Konvencija Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima (2005)*** ima za cilj sprečavanje i borbu protiv trgovine ženama, muškarcima i djecom u cilju seksualne, radna ili druge vrste eksploatacije, kao i na zaštitu žrtava i krivično gonjenje trgovaca ljudima. To uključuje ne-diskriminacionu odredbu iz člana 3 i obavezu državama da promovišu rodnu ravnopravnost i koriste rodnu perspektivu u razvoju, implementaciji i procjeni mjera za sprovođenje Konvencije.
- ***Konvencija Savjeta Evrope o zaštiti dece od seksualnog iskorišćavanja i***

³⁰ Websajt Evropskog instituta za rodnu ravnopravnost : <http://eige.europa.eu/>

³¹ Engl: REGULATION (EC) No 1922/2006 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 20 December 2006 on establishing a European Institute for Gender Equality. Dostupna na: <http://bit.ly/2lpYbfh>

³² Gender equality and women's rights - Council of Europe Standards. Dostupno na: <http://bit.ly/2bp0o8M>

seksualnog zlostavljanja (Lansarote konvencija, 2007) je prvi sporazum koji kriminalizuje sve oblike seksualnih delikata nad djecom. Konvencija posebno inkriminiše bavljenje seksualnim aktivnostima sa djetetom, dječju prostituciju, dječju pornografiju i "seks turizam". Konvencija predviđa da pojedinci budu gonjeni za određena krivična djela, čak i kada je djelo učinjeno u inostranstvu.

- **Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija)** je najdalekosežniji međunarodni sporazum za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ona ima za cilj nultu toleranciju za takvo nasilje i predstavlja veliki korak naprijed u stvaranju Evropa sigurnijom za žene.

Preporuke Savjeta ministara zemljama članicama Savjeta Evrope obuhvataju:

- **Preporuka R (79)10 u vezi žena migranata** poziva zemlje članice da osiguraju da nacionalno zakonodavstvo i propisi koji se tiču žena migranata su u potpunosti prilagođeni međunarodnim standardima.
- **Preporuka R (85)2 o pravnoj zaštiti od polne diskriminacije** savjetuje države članice da preduzmu ili pojačaju mere za promovisanje jednakosti između žena i muškaraca, uključujući kroz zakonodavstvo u oblasti zapošljavanja, socijalne sigurnosti i penzija, poreza, građanskog prava, sticanje i gubitak državljanstva i političkih prava.
- **Preporuka R (90)4 o eliminaciji seksizma iz jezika** poziva zemlje članice da promoviše upotrebu jezika koji odražava princip jednakosti između žena i muškaraca, i da preduzmu odgovarajuće mjere za podsticanje korišćenja nešoviniškog i neseksističkog jezika, uzimajući u obzir prisustvo, položaj i uloge žena u društvu.
- **Preporuka R (96)51 o pomirenju rada i porodičnog života** poziva zemlje članice da preduzmu mjere kako bi se omogućilo ženama i muškarcima da bolje usklade svoje radne i porodične živote. Predložene mjere uključuju organizaciju radnog vremena (fleksibilna praksa zapošljavanja, porodičko i roditeljsko odsustvo); ukidanje diskriminacije između žena i muškaraca na tržištu rada; razvoj adekvatno finansiranih usluga u korist porodica; adaptacija sistema socijalne sigurnosti i poreskih sistema za povećanje raznolikosti radnih obrazaca, kao i organizovanje školskog vremena i nastavnih programa.
- **Preporuka R (98)14 o ravnopravnosti polova** poziva zemlje članice na stvaranje povoljnog ambijenta i olakšanje uslova za sprovođenje rodne ravnopravnosti u javnom sektoru na osnovu Izvještaja Savjeta Evrope o ravnopravnosti polova.
- **Preporuka Rec (2002)5 o zaštiti žena od nasilja** postavlja niz mjera kako bi države okončale sve forme nasilja nad ženama, uključujući zakonske i političke mjere za sprečavanje ali i mjere koje služe da se istraži nasilje nad ženama, pomogne žrtvama, poveća svijest građana, prikupe relevantni podaci, radi na obrazovanju itd.
- **Preporuka Rec (2003)3 o uravnoteženom učešću žena i muškaraca u političkom i javnom odlučivanju** postavlja standard koji je u međuvremenu praćen i od strane drugih organizacija i zemalja: uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca je

definisana kao minimum 40% zastupljenosti svakog pola u bilo kom organu odlučivanja u političkom i javnom životu.

- **Preporuka Rec (2007)13 o uvođenju rodne perspektive (gender mainstreamingu)** u obrazovanju poziva zemlje članice da promovišu i podstaknu mjere koje imaju cilj integrisanje rodne perspektive na svim nivoima obrazovnog sistema i u obrazovanju nastavnog osoblja. Ona ističe niz sveobuhvatnih mjera uključujući zakonski okvir, organizacije škola i školskih programa.
- **Preporuka Rec (2007)17 o standardima i mehanizmima rodne ravnopravnosti** daje široku listu mjera za postizanje rodne ravnopravnosti u praksi, uzimajući u obzir ljudska prava i integraciju rodne perspektive u zakonodavstvu u svim sektorima.
- **Preporuka Rec (2008)1 o uključivanju rodnih razlika u zdravstvenoj politici** traži od zemalja članica da uvažavaju rodnu perspektivu u zdravstvu, obraćajući pažnju na specifične zdravstvene potrebe muškaraca i žena i uključujući integrisanje rodne perspektive u njihove zdravstvene politike i strategije.
- **Preporuka Rec (2010)10 o ulozi žena i muškaraca u sprečavanju i rješavanju konflikata i na izgradnji mira** daje smjernice o tome kako da se odgovori na različite uloge koje se pripisuju ženama i muškarcima u aktivnostima sprečavanja sukoba, rješavanja sukoba i izgradnje mira.
- **Preporuka Rec (2012)6 o zaštiti i promociji prava žena i djevojaka sa invaliditetom** traži od zemalja članica da usvoje odgovarajuće zakonske mjere i vrše druge pozitivne akcije koje bi mogle ohrabriti učešće žena i djevojaka sa invaliditetom u svim oblastima života.
- **Preporuka Rec (2013)1 o ravnopravnosti polova i medijima** uključuje smjernice i predloge mjera za borbu protiv rodnih stereotipa u medijima i odnosi se jednako na države članice i medijske organizacije.
- **Preporuka Rec (2015)2 o integrisanje rodne perspektive u sportu** poziva zemlje članice da promovišu i podstaknu politike i prakse u cilju uvođenja, sprovođenja i obezbjeđivanja integrisanja rodne perspektive u svim oblastima i na svim nivoima sporta, uključujući: zakonodavstvo, politike i programe, prikupljanje podataka i istraživanje o ženama i djevojkama u sportu i ženskom sportu, kao i podizanje svijesti i obuku o pitanjima rodne ravnopravnosti za državne službenike i drugo osoblje uključeno u oblast sporta.

NACIONALNI PRAVNI OKVIR

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, usvojen je 2015. u Skupštini Crne Gore, koji definiše da se pitanjima posredne i neposredne diskriminacije po osnovu pola (pored svih oblika diskriminacije), u okviru svojih nadležnosti bavi Zaštitnik/ca, te da je postupak po predstavkama u slučajevima diskriminacije po osnovu pola prešao iz nadležnosti Ministarstva za ljudska i manjinska prava u nadležnost Zaštitnika/ce. Važno je napomenuti da je ovim Zakonom proširen obim sankcija koje se

tiču diskriminacije po osnovu pola te kršenja principa jednakog tretmana muškaraca i žena u određenim oblastima života, uključujući i diskriminaciju prema ženama usljed trudnoće.

Zakon i izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti je usklađen sa Zakonom o zabrani diskriminacije, kao i sa pravnom tekovinom EU. Tu se prije svega misli na usklađenost definicije diskriminacije po osnovu pola sa definicijama posredne i neposredne diskriminacije u skladu sa EU standardima. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti je usaglašen s potvrđenim međunarodnim ugovorima i drugim dokumentima donijetim pod okriljem UN-a, EU i Savjeta Evrope i to sa Direktivama Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost i jednak tretman žena i muškaraca: Direktivom Savjeta 79/7/EEZ o progresivnoj primjeni principa jednakog tretmana za muškarce i žene u oblasti socijalne zaštite; Direktivom Savjeta 2000/78/EZ o uspostavljanju okvira za jednak tretman na području zapošljavanja i odabira zvanja; Direktivom Savjeta 2004/113/EZ kojom se primjenjuje načelo ravnopravnosti muškaraca i žena u mogućnosti dobijanja i nabavke roba, odnosno pružanja usluga; Direktivom 2006/54/EZ Evropskog parlamenta i Savjeta o sprovođenju načela jednakih mogućnosti i jednakog tretiranja muškaraca i žena o pitanjima zapošljavanja i obavljanja zanimanja; Direktivom 2010/41/EU Evropskog parlamenta i Savjeta primjeni načela jednakog postupanja prema muškarcima i ženama koji se bave djelatnošću u okviru samozapošljavanja te o ukidanju Direktive Savjeta 86/613/EEZ.

U crnogorskom sistemu koji se bavi rodnom ravnopravnošću može se reći da su principi iz CEDAW Konvencije uključeni u relevantne zakonske i institucionalne okvire. Izvršene su izmjene i dopune Zakona o zabrani diskriminacije (2014), Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore (2014), Zakona o rodnoj ravnopravnosti (2015), i donešen novi Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom (2015), kojima je utvrđena jača obaveza zaštite svih oblika diskriminacije, za koju su uvedene kaznene odredbe, kao i data veća ovlaštenja instituciji Zaštitnika ljudskih prava i sloboda. U 2014. usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore, kojim je predviđeno da Zaštitnik ljudskih prava i sloboda može imati više zamjenika.

U 2015. godini usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o besplatnoj pravnoj pomoći. Promjene su izvršene u dijelu kojim se žrtvama nasilja u porodici prepoznaje pravo na besplatnu pravnu pomoć na isti način kao i žrtvama krivičnog djela nasilja u porodici. Takođe je usvojen Zakon o nakandi štete žrtvama krivičnih djela, kojim se ujedno i žrtvama krivičnog djela nasilja u porodici priznaje pravo na odgovarajuću naknadu štete.

Unutrašnjim aktom Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, sistematizovana je Četvrta osnovna grupa poslova Institucionalni mehanizam za zaštitu od diskriminacije, manjinska prava i rodna ravnopravnost, u okviru koje se obavljaju poslovi zaštite ljudskih prava i sloboda u oblastima: zaštite od diskriminacije, prava pripadnika manjinskih

naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, prava starih lica, vjerskih prava, prava lica sa invaliditetom, rodne ravnopravnosti (uključujući i zaštitu od nasilja u porodici od aprila 2015. godine), rodnog identiteta i seksualne orijentacije i drugim srodnim oblastima. Do sada prijavljena diskriminacija najčešće se odnosila na oblast rada i zapošljavanja, porodičnog nasilja, obrazovanja, a najčešći oblik povreda načela diskriminacije zapažen je kao mobing³³. Treba napomenuti da je zakonskim izmjenama i dopunama iz 2014. godine mobing brisan kao poseban vid diskriminacije, a istovremeno je postupak zaštite od mobinga propisan posebnim Zakonom o zabrani zlostavljanja na radu.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti predviđa da se u svim društvenim oblastima života u kojima je utvrđena nejednak tretman žena i muškaraca mogu preduzimati posebne afirmativne mjere za obezbjeđivanje rodne ravnopravnosti. Neke do njih su npr: posebne kreditne linije za žene, niže kamatne stope za kredite za samozapošljavanje žena koje dodjeljuje država, pogotovo mjere zdravstvene zaštite za žene, programi ekonomskog snaženja žena i tako dalje. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava je 2014. potpisalo Memorandum o saradnji sa Unijom poslodavaca, sa ciljem poštovanja i promovisanja rodne ravnopravnosti kod svih vidova preduzetništva i odnosa poslodavaca i zaposlenih. Ministarstvo je potpisalo i Memorandum o saradnji sa Policijskom akademijom sa ciljem većeg upisa žena na ovu akademiju. U 2015. usvojena je Strategija razvoja ženskog preduzetništva koja predviđa podsticajne mjere za žene i njihovo uključivanje u preduzetništvo.

U Zakonu o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, prihvaćene su i sugestije Evropske komisije da promovisanje principa rodne ravnopravnosti bude dio aktivnosti zakonodavne i izvršne vlasti. Uspostavljena je bliža veza između Zakona o rodnoj ravnopravnosti i obaveza koje se propisuju političkim partijama, sa Zakonom o političkim strankama i Zakonom o izboru poslanika i odbornika kao posebnim zakonima, koji propisuju ponašanje političkim partijama da u svojim aktima predvide rješenja kojima će se obezbijediti ravnopravan pristup i veće učešće žena u strukturama vlasti i odlučivanja.

Vlada Crne Gore tokom 2014/2015 godine usvojila je tri važna dokumenta koja tretiraju pitanje rodne ravnopravnosti: Informaciju o zastupljenosti žena u zakonodavnoj, izvršnoj i sudskoj vlasti, Smjernice za stvaranje povoljnog ambijenta za žensko preduzetništvo u lokalnim zajednicama i Smjernice za jačanje međuinstitucionalne saradnje, nevladinih organizacija i lokalnih zajednica, u cilju sprečavanja i suzbijanja nasilja nad ženama i

³³ Po mišljenju Zaštitnika ovako mali broj pritužbi mogao je (ne i nužno) biti rezultat činjenice da Zakon o zabrani diskriminacije, nije sadržao eksplicitnu odredbu o diskriminaciji na osnovu pola, već u širem kontekstu odredbu o diskriminaciji po osnovu rodnog identiteta. Na inicijativu Zaštitnika, ova zakonska odredba je brisana izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koje su usvojene u junu ove godine. Postupak po predstavkama izbrisan iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti, a ovu nadležnost u cjelosti preuzima Zaštitnik, u postupku po pritužbama koje se podnose ovoj instituciji u skladu sa Zakonom o zabrani diskriminacije i Zakonom o Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.

nasilja u porodici.

Izmjenama Zakona o izboru odbornika i poslanika iz 2011. godine, po prvi put u Crnoj Gori uvodi sistem kvota na kandidatskim listama na izborima - kojima je zakonodavac pokušao pospješiti participaciju žena u organima predstavničke vlasti. Njime je predviđeno da na izbornoj listi, mora biti najmanje 30% kandidata manje zastupljenog pola, da bi ista bila proglašena od strane Državne izborne komisije. Pored ove garancije, nijesu postojale garancije poput redosljeda na listi, kojima bi se zaista garantovao veći procenat učešća žena u nacionalnom Parlamentu, odnosno parlamentima lokalnih samouprava. Političke partije su primijenile ovu odredbu na način što su kandidate manje zastupljenog pola (žene) stavljali na posljednja mjesta na listama, što je rezultiralo time da je u sazivu Parlamenta Crne Gore, nakon parlamentarnih izbora 2012. godine bilo svega 14 poslanica što predstavlja oko 17 % ukupnog broja poslanika. Naime, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izboru odbornika i poslanika iz marta 2014, predviđeno je da na izbornoj listi među svaka četiri kandidata prema redosljedu na listi (prva četiri mjesta, druga četiri mjesta i tako do kraja liste) mora biti najmanje po jedan kandidat pripadnika manje zastupljenog pola. Bitno je naglasiti da je u posljednjim zakonskim izmjenama iz 2014. godine predviđena dodatna garancija za bolju predstavljenost žena u organima predstavničke vlasti, jer shodno novousvojenom rješenju *“ako mandat prestane odborniku, odnosno poslaniku iz reda manje zastupljenog pola, umjesto njega izabraće se prvi sljedeći kandidat na izbornoj listi iz reda manje zastupljenog pola.”*

Izmjene izbornog zakonodavstva iz 2014. godine, uticale su na parlamentarne izbore 2016. godine. U sadašnjem sazivu Skupštine Crne Gore (26. saziv) od 81 poslanika 19 je žena ili 23,46%, što predstavlja povećanje u odnosu na 25. saziv kada je bilo 15 žena ili 18,5%.

Zakonom o zdravstvenoj zaštiti definisan je i rodni identitet, sa ciljem prepoznatljivosti antidiskriminatorskog odnosa po svim osnovama u sistemu zdravstva. Pravo na zdravstvenu zaštitu propisano je Zakonom o zdravstvenoj zaštiti i Zakonom o zdravstvenom osiguranju. U zdravstvenom sistemu ne vode se evidencije koje su zasnovane na etičkoj, nacionalnoj ili nekoj drugoj pripadnosti korisnika zdravstvene zaštite. U sistemu zdravstva sve žene, uključujući žene sa invaliditetom, žene iz RE populacije i raseljene izbjegle žene, imaju slobodan i odgovarajući pristup za dobijanje zdravstvenih usluga preko izabranog doktora, odnosno izabranog ginekologa, na primarnom nivou zdravstvene zaštite kao polazne osnove za ostvarivanje i dobijanje zdravstvenih usluga na većim nivoima zdravstvene zaštite.

Iako postoji dobar institucionalni i zakonodavni okvir za zaštitu i promovisanje ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, praksa pokazuje da su Romi, LGBTI populacija, žene, lica sa invaliditetom i stariji još uvijek izloženi društvenoj marginalizaciji i diskriminaciji. Nedavno je promijenjeno anti-diskriminaciono zakonodavstvo i preciznije su definisani mandati postojećih institucija u okviru sistema zaštite od diskriminacije (Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zabrani diskriminacije usvojen 2014.g.; nacrt Zakona o

zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti ljudskih prava i sloboda i nacrt Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji je spreman za usvajanje).

Što se ovih izmjena tiče, postoji jasna potreba za daljim osnaživanjem kapaciteta institucija i njihovih zaposlenih, resursa itd. da bi se obezbijedila efikasna zaštita od diskriminacije.

Istovremeno, marginalizovane osobe nisu dovoljno informisane i osnažene kada su u pitanju njihova prava i institucionalni mehanizmi za njihovu zaštitu ili nemaju povjerenja u institucije. Praksa je pokazala da žrtve diskriminacije više vole da se obrate NVO-ima kada se suočavaju sa bilo kakvim pitanjima koja su zasnovana na diskriminaciji.

Prema analizama i istraživanjima, stereotipi, patrijarhalni način razmišljanja i nedostatak otvorenosti prema različitosti, veoma su jaki i više od jedne trećine populacije pokazuje diskriminacioni stav.

Žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u političkoj, društvenoj i ekonomskoj sferi, gdje su svega 23,46% žena poslanice u Skupštini, dok podaci iz 2014. Godine ukazuju na to da su samo 8% žena vlasnice imovine, dok su 9,6% vlasnice privatnog posla. I na kraju, porodično nasilje je širom rasprostranjeno, a 33% žena je izloženo porodičnom nasilju. Romi i Egipćani još uvijek žive na marginama društva i treba dalje raditi na polju obrazovanja, zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zaposlenja. Lica sa invaliditetom su takođe izložena višestrukoj diskriminaciji i fizički pristup institucijama i dalje je jedan od najočiglednijih problema.

INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI

NACIONALNI NIVO

U Crnoj Gori, institucionalni mehanizmi za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti su: Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, uz kontakt osobe iz svih relevantnih institucija, koje su u obavezi da obavljaju poslove u vezi sa postizanjem rodne ravnopravnosti, na nacionalnom i lokalnom nivou.

Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Republike Crne Gore je osnovan 11. jula 2001. godine, i u skladu sa svojim nadležnostima razmatra predloge zakona, drugih propisa i opštih akata koji se odnose na ostvarivanje načela rodne ravnopravnosti; prati primjenu ovih prava kroz sprovođenje zakona i unaprjeđivanje principa rodne ravnopravnosti,

posebno u oblasti prava djeteta, porodičnih odnosa, zapošljavanja, preduzetništva, procesa odlučivanja, obrazovanja, zdravstva, socijalne politike i informisanja; učestvuje u pripremi, izradi i usaglašavanju zakona i drugih akata sa standardima evropskog zakonodavstva i programima Evropske unije koji se odnose na rodnu ravnopravnost; afirmiše potpisivanje međunarodnih dokumenata koji tretiraju ovo pitanje i prati njihovu primjenu; sarađuje sa odgovarajućim radnim tijelima drugih parlamenata i nevladinim organizacijama iz ove oblasti. Takođe, Odbor prati i ocjenjuje usklađenost zakona Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije i, na osnovu izvještaja Vlade, prati i ocjenjuje primjenu zakona, posebno zakona iz kojih proizilaze obaveze usaglašene sa pravnom tekovinom EU. Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine je po prvi put kao matični odbor razmatrao Predlog zakona o izmjenama i dopuna Zakona o rodnoj ravnopravnosti, koji je usvojen u 2015. godini.

Vlada Crne Gore je osnovala Kancelariju za ravnopravnost polova na sjednici održanoj 27. marta 2003. godine. Zakonom o rodnoj ravnopravnosti iz 2007. Ministarstvo za ljudska i manjinska prava određeno je kao nadležno za poslove u vezi ostvarivanja rodne ravnopravnosti. U aprilu 2009. godine **Odjeljenje za rodnu ravnopravnost** postaje sastavni dio Ministarstva za ljudska i manjinska prava. Nadležnosti Odjeljenja je: koordinacija aktivnosti koje imaju za cilj uspostavljanje rodne ravnopravnosti i učestvuje u pripremi i donošenju akcionih planova za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na svim nivoima; prati primjenu međunarodnih dokumenata i konvencija, kao i usvojenih međunarodnih standarda iz oblasti rodne ravnopravnosti, preduzima mjere za njihovu implementaciju u pravni sistem Crne Gore i kreira kvalitetan monitoring poštovanja tih dokumenata; priprema Plan aktivnosti, predlaže njegovo usvajanje i prati njegovo sprovođenje; priprema programe za sprovođenje Plana aktivnosti na osnovu izvještaja organa za oblasti iz njihove nadležnosti; Organizuje istraživanja i analize o stanju rodne ravnopravnosti i analize potrebne za sprovođenje Plana aktivnosti, kao i sakupljanje podataka u okviru saradnje na nacionalnom i međunarodnom nivou; priprema izvještaje o ispunjavanju međunarodnih obaveza od strane Crne Gore u oblasti rodne ravnopravnosti; sarađuje sa lokalnom samoupravom i pruža podršku za osnivanje mehanizama za uspostavljanje rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou; uspostavlja saradnju sa nevladinim organizacijama; preduzima i podstiče aktivnosti na edukaciji o rodnoj ravnopravnosti i organizuje izdavanje prigodnih publikacija čiji je cilj promovisanje rodne ravnopravnosti; dostavlja Vladi godišnji izvještaj o ostvarivanju Plana aktivnosti.

Nacionalni Savjet za rodnu ravnopravnost uspostavljen je 24. oktobra 2016. godine i predstavlja novi institucionalni mehanizam za postizanje rodne ravnopravnosti. Kao stručno-savjetodavno tijelo, formirano je radi razmatranja pitanja sprovođenja politike rodne ravnopravnosti na nacionalnom i lokalnom nivou. Rad Savjeta odnosi se i na razmatranje i primjenu propisa koji se odnose na rodnu ravnopravnost i vrednovanje tih propisa na položaj žena i muškarca. Predsjedavajući Savjetom je Ministar za ljudska i manjinska prava. U sastavu Savjeta su, pored predstavnika/ca relevantnih institucija i 4

predstavnik/ce NVO. Za razmatranje pitanja u pojedinim oblastima od značaja za rodnu ravnopravnost u okviru Savjeta formirana su savjetodavna tijela, njih osam, koja detaljnije prate ostvarivanje i unapređivanje politike jednakih mogućnosti u okviru svojih oblasti, te postoje imenovani su predsjednici/e pomenutih savjetodavnih tijela, odnosno odbora. Odbori su sljedeći:

- Odbor za veće učešće žena u političkoj participaciji,
- Odbor za ekonomsko osnaživanje i položaja žena na tržištu rada,
- Odbor za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama,
- Odbor za zdravstvenu i socijalnu zaštitu žena,
- Odbor za nauku, kulturu, obrazovanje i sport,
- Odbor za održivi i ruralni razvoj,
- Odbor za međunarodnu saradnju i
- Odbor za saradnju sa lokalnim samoupravama.

Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsman) je nezavisna i samostalna institucija koja je u Crnoj Gori ustanovljena posebnim Zakonom koji je donijela Skupština Republike Crne Gore, 10.jula 2003. Zaštitnik/ca samostalno i nezavisno, pridržavajući se načela pravde i pravičnosti preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda, kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem organa javne vlasti, kao i mjere za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije. Zaštitniku/ci se može obratiti svako ko smatra da su aktom, radnjom ili nepostupanjem povrijeđena njegova/njena prava ili slobode. Zaštitnik/ca je ovlašćen/a da postupa po pritužbama koje se odnose na rad sudova u slučaju odugovlačenja postupaka, zloupotrebe procesnih ovlašćenja ili neizvršavanja sudskih odluka. Zaštitnik/ca je dužan/na dostavi Skupštini godišnji izvještaj o svom radu za prethodnu godinu, koji naročito sadrži opšti prikaz predmeta po kojima je postupao, statistički prikaz ocjenu o stanju ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, preporuke i mjere koje Zaštitnik/ca predlaže za unaprjeđenje ljudskih prava i otklanjanje uočenih propusta, kao i ocjenu stanja u oblasti diskriminacije. Postupa po predstavkama građana/ki u kojima se ukazuje na posrednu ili neposrednu diskriminaciju po osnovu pola, zauzima stavove i daje mišljenja i preporuke.

Shodno Zakonu o rodnoj ravnopravnosti, ministarstva i organi uprave su odredili službenike/ce koji/e obavljaju poslove **koordinatora/ki aktivnosti u vezi pitanja rodne ravnopravnosti** iz svoje nadležnosti, i učestvuju u pripremi i sprovođenju Plana aktivnosti. Zaključno sa novembrom 2016. Imenovano je 106 kontakt osoba za rodnu ravnopravnost institucija na nacionalnom i lokalnom nivou.

Uloga prikupljanja i objavljivanja podataka tj. statistike o rodnoj ravnopravnosti je veoma važna i u skladu sa njom u septembru 2016. godine Ministarstvo za ljudska i manjinska prava i **Zavod za statistiku Crne Gore** su zaključili Memorandum o saradnji na realizaciji projekta u vezi sa izradom **“Indeksa rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i ostalih zajedničkih aktivnosti u oblasti antidiskriminacije, rodne ravnopravnosti i**

manjinskih prava". Planiranim Indeksom će se mjeriti rodna ravnopravnost u rasponu od 1 (potpuna neravnopravnost) do 100 (potpuna ravnopravnost), kroz šest oblasti: znanje, rad, novac, zdravlje, vrijeme i moć.

LOKALNI NIVO

Pored institucionalnih mehanizama na nacionalnom nivou uspostavljeni su mehanizmi i na lokalnom nivou. U Crnoj Gori je u prethodnom periodu značajno unaprijeđena politika rodne ravnopravnosti u okviru lokalnih samouprava, zahvaljujući aktivnostima kako Ministarstva za ljudska i manjinska prava, kao i višegodišnjih partnera, Misije OEBS-a u Crnoj Gori, Kancelarije UNDP-a u Crnoj Gori, kao i partnera iz lokalnih samouprava i civilnog sektora. Zajedničke aktivnosti rezultirale su sljedećim aktivnostima: potpisani su Memorandum o saradnji sa svim opštinama – ukupno 23. U 2015. godini potpisani su Memorandum sa 7 opština Gusinje, Plav, Andrijevica, Petnjica, Šavnik, Žabljak i Plužine.

Koordinatori/ke za rodnu ravnopravnost su imenovani u 21 opštini. U 16 opština je usvojena Odluka o rodnoj ravnopravnosti. U 12 opština formirani su Savjeti za rodnu ravnopravnost, a do sada je formirano 5 kancelarija za rodnu ravnopravnost u 5 opština.

U 12 opština usvojeni su lokalni akcioni planovi za rodnu ravnopravnost. U 2015. godini Glavni grad Podgorica, Berane, Pljevlja i Ulcinj usvojili su Lokalni akcioni plan. Posebno je značajno što je Glavni grad, gdje živi najveći broj stanovnika Crne Gore, po prvi put usvojio ovakav strateški dokument. Opštine Tivat, Bar Budva, Berane, Herceg Novi i Pljevlja su u okviru svojih budžeta, prepoznale važnost rodnog budžetiranja, i predvidjeli posebna sredstva za sprovođenje svojih lokalnih akcionih planova. Takođe je u opštinama vršena edukacija zaposlenih u lokalnoj samoupravi, o pitanjima rodne ravnopravnosti i uopšte o anti-diskriminacionom zakonodavstvu.

SARADNJA SA CIVILNIM SEKTOROM

Kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou kontinuirana je saradnja sa NVO-ima i velika je uloga koju ženski sektor ima u promociji rodne ravnopravnosti, pogotovo u sferama zaštite od nasilja i ekonomskog osnaživanja žena. Ustaljena praksa je da se minimum jedan put godišnje održava Forum za dijalog sa predstavnicama ženskih organizacija gdje se razmatraju teme od zajedničkog interesa. Aktivnosti se sprovedu i kroz zajedničke kampanje, obuke, istraživanja, kao i realizaciju projekata koje finansira najčešće Evropska Unija kroz nacionalni IPA program ili programe prekogranične saradnje, te centralizovanu podršku razvoju mreža organizacija civilnog društva (Civil Society Facility – Partnership Framework Agreements).

Ženske nevladine organizacije su uvijek članice radnih grupa za izradu zakona i strategija koje se tiču rodne ravnopravnosti. One su i članice komisija za monitoring Konvencije i Zakona o rodnoj ravnopravnosti, kao i nacionalnog i lokalnih planova za rodnu

ravnopravnost. U Komisiji za praćenje PAPRR-a su dvije predstavnice NVO-a, a u nacionalnom Savjetu za rodnu ravnopravnost su 4 predstavnice NVO sektora, od koji je jedna i predsjednica Odbora za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama. Primjer dobre saradnje je i dugogodišnje zajedničko sprovođenje kampanje »16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici«.

U cilju bolje saradnje sa civilnim sektorom, sva ministarstva u svom domenu potpisuju sa organizacijama memorandume o saradnji, a u oblastima koje se tiču sprovođenje politike rodne ravnopravnosti, borbe protiv trafikinga, borbe protiv nasilja itd.

III PRESJEK STANJA

1. Unapređenje rodne ravnopravnosti i ljudskih prava žena

Iako postoji dobar institucionalni i zakonodavni okvir za zaštitu i promovisanje ljudskih prava i sloboda u Crnoj Gori, praksa pokazuje da su žene, Romi, LGBTI populacija, lica sa invaliditetom i stariji još uvijek izloženi društvenoj marginalizaciji i diskriminaciji. Nedavno promijenjeno anti-diskriminaciono zakonodavstvo je preciznije definisalo mandati postojećih institucija u okviru sistema zaštite od diskriminacije i postoji jasna potreba za daljim osnaživanjem kapaciteta institucija i njihovih zaposlenih, resursa itd. da bi se obezbijedila efikasna zaštita od diskriminacije.

Često marginalizovane osobe nisu dovoljno informisane kada su u pitanju njihova prava i institucionalni mehanizmi za njihovu zaštitu ili nemaju povjerenja u institucije. Praksa je pokazala da se žrtve diskriminacije radije obraćaju NVO-ima kada se suočavaju sa bilo kakvim pitanjima koja su zasnovana na diskriminaciji.

Prema analizama i istraživanjima, stereotipi, patrijarhalni način razmišljanja i nedostatak otvorenosti prema različitosti, veoma su jaki i više od jedne trećine populacije pokazuje diskriminacioni stav.

Ključni izazovi u ovoj oblasti uključuju lošu integraciju ljudskih prava i rodne komponente u razvojne politike, dok institucije nemaju dovoljan broj zaposlenih sa znanjem u ovoj oblasti ili su im sredstva planirana godišnjim budžetom nedovoljna. Stoga je potrebna dodatna obuka i finansijska pomoć. Sistem funkcionalnih mehanizama za monitoring i evaluaciju ljudskih pravima i rodne ravnopravnosti horizontalno širom institucija još uvijek nije dovoljnoj mjeri razvijen, te je neophodno raditi na unapređenju kako na nacionalnom nivou tako i na lokalnom. Prema istraživanju Odbora za rodnu ravnopravnosti i Ministarstva za ljudska i manjinska prava sprovedenom u 2013. god, većina javnih službenika ne razumije koncept prisupa zasnovanog na ljudskim pravima niti integrisanje rodne perspektive (gender mainstreaming) i, štaviše, smatraju integrisanje rodne perspektive nebitnim jer, kako ističu, "zakon garantuje jednakost za sve".

Žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima diskriminacije u političkoj, društvenoj i ekonomskoj sferi. Romi/kinje i Egipćani/ke još uvijek žive na marginama društva i treba dalje raditi na polju obrazovanja, zdravstvene zaštite, stambenog zbrinjavanja i zaposlenja. Lica sa invaliditetom su takođe izložena višestrukoj diskriminaciji i fizički pristup institucijama i dalje je jedan od najočiglednijih problema.

U pravcu smanjivanja stepena diskriminacije prema marginalizovanim grupama, usvojene su strategije: Strategija unaprjeđenja kvaliteta života LGBT osoba za period

2013 - 2018. godine; Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori od 2016 – 2020. godine; Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021. godine; Strategija za integraciju lica sa invaliditetom u Crnoj Gori za period 2016-2020. godine.

U dijelu unapređenja rodne ravnopravnosti, na primjer Ministarstvo odbrane donijelo je Strategiju upravljanja ljudskim resursima Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore, kojom je definisana politika rodne ravnopravnosti i određeni strateški ciljevi: povećana zastupljenost žena u Vojsci, na komandnim dužnostima i u misijama i kontinuirano sprovođenje nacionalnih politika rodne ravnopravnosti, Rezolucije 1325 i drugih primjenjivih i prihvaćenih regulativa. Kroz saradnju Ministarstva odbrane i NVO-a edukovan je veliki broj zaposlenih u Vojsci o Rezoluciji 1325 UNSC, rodnoj ravnopravnosti i nasilju nad ženama.

Ministarstvo odbrane ima ukupno 6 regionalnih trenera za rodnu ravnopravnost u vojnim operacijama koji su zaduženi za edukaciju svih pripadnika/ca Vojske Crne Gore o rodnoj ravnopravnosti R 1325 SBUN. Putem posebnog programa „Mentorstvo za rodnu ravnopravnost“, sprovedena je jednogodišnja obuka visokog oficira Generalštaba Vojske (kome je u opisu posla formacijskog mjesta utvrđena obaveza realizacije poslova iz oblasti rodne ravnopravnosti), kako da rodnu perspektivu uključi u kreiranje politika i u svakodnevni rad u Vojsci.

U okviru regionalne saradnje sa UNDP/SEESAC, realizovano istraživanje i usvojena Studija o položaju žena u oružanim snagama zemalja Zapadnog Balkana, koja predstavlja rezultat zajedničkog rada ministarstava odbrane i oružanih snaga u regionu, i jedinstven je primjer regionalne saradnje te vrste. Studija sadrži uporedive podatke o zastupljenosti žena u oružanim snagama na Zapadnom Balkanu, politike i prakse ministarstava odbrane i oružanih snaga u oblasti privlačenja i zapošljavanja žena, razvoja karijere, obrazovanja i obuke, podatke o učešću žena u mirovnim misijama, politike i prakse u oblasti postizanja rodne ravnopravnosti u oružanim snagama, kao i konkretne primjere dobrih praksi koje se sprovode u ministarstvima odbrane na Zapadnom Balkanu.

2. Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje

Obrazovanje u Crnoj Gori ima za cilj izgradnju održivog obrazovnog sistema čime će se stvoriti uslovi za razvoj učenika kao samostalnih, svestranih ličnosti spremnih za kritičko promišljanje, istraživanje, sticanje funkcionalnih znanja i vještina za njihovo aktivno uključivanje u društvo i povećanje ukupnih ekonomskih kapacita države. Sistem bi, takođe, trebalo da teži promovisanju jednakosti i socijalne kohezije, poboljšanju kreativnosti i inovativnosti.³⁴ Više od 8.000 ljudi u Crnoj Gori, odnosno 1,3% populacije, je aktivno učestvovalo u nacionalnim postmilenijumskim konsultacijama o razvojnim ciljevima za period nakon 2015. godine, koje su dio globalne kampanje sprovedene uz

³⁴ Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030.godine

podršku Ujedinjenih nacija u više od 80 zemalja svijeta³⁵ i obrazovanje je prepoznato kao jedan od ključnih resursa budućnosti.

Ako se analizira obrazovni sistem sa aspekta integrisanosti rodne komponente, može se primijetiti da u procesu revizije predmetnih programa u 2013. godini je tema: Reproductivno – seksualni sistem uvrštena za nastavni predmet Biologija (gimnazije i stručne škole). Posebno se u podciljevima ističe nediskriminišući stav prema različitim seksualnim orijentacijama. Osim toga, u nastavnim predmetima kao što su Biologija, Psihologija, Sociologija, Građansko obrazovanje ili Pojedinaac u grupi program omogućava da se planiraju dodatni ciljevi u vezi sa seksualnim obrazovanjem i vaspitanjem.

U 2013. izrađen je i Priručnik za nastavnike na predmetu „Zdravi stilovi života“ gdje se obrađuje i pitanje rodne ravnopravnosti. Kao izborni predmet u Gimnaziji postoji predmet Građansko obrazovanje koji tretira rodnu ravnopravnost, a u školskoj 2012/2013, 2778 učenika/ca su uzeli taj predmet kao izborni.

Nastavni program: „Zdravi stilovi života“ u I ili II razredu gimnazije seksualnost tretira kroz neke od tema: razvoj u adolescenciji, mentalno zdravlje, seksualno i reproduktivno zdravlje, HIV/AIDS, prevencija nasilja (uključujući seksualno. Cijeneći preporuke Savjeta Evrope, i koncept „međukurikularnog pristupa“ Zavod za školstvo je izradio dokument: „Međupredmetne teme i oblasti“, gdje je značajno mjesto posvećeno međupredmetnoj oblasti: „Zdravstveno obrazovanje i vaspitanje“, koja uključuje teme seksualnog obrazovanja mladih.

U okviru kampanje „16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama“, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, u saradnji sa NVO održava javne časove u školama na temu rodna ravnopravnost i rodno zasnovano nasilje.

Ipak, potrebno je dodatno ojačati komponentu rodno senzitivnog obrazovanja i unaprijediti udžbenike za osnovnu i srednju škole, te obučiti na temu rodne ravnopravnosti obrazovno - vaspitni kadar na svim nivoima obrazovanja.

3. Rodna ravnopravnost u ekonomiji

Ekonomski položaj žena je veoma dinamičan u poslednjoj deceniji. Prema podacima Monstata, u 2013. godini ukupan broj nezaposlenih je bio sastavljena od 48,8% žena (16,855) i 51,2% muškaraca (17,659). Iako je stopa nezaposlenosti prepolovljena u poslednjih 10 godina, stopa nezaposlenosti ostala je i dalje duplo veća od Milenijumskih ciljeva razvoja. U 2014. godini, samo 11,3% žena su samozaposlene, što je dvostruko manje nego muškaraca (21,3%). Opšti nedostatak pristojnih poslova utiče na sposobnost žena da zarade penzije. Shodno tome, samo 30,300 žene koriste penziju dok 49,569

³⁵ Komar, Olivera i Gegaj, Pavle. „Crna Gora kakvu želim - Izvještaj o nacionalnim konsultacijama u Crnoj Gori o postmilenijumskim razvojnim ciljevima“, Podgorica, april 2013.

muškaraca dobija ovu povlasticu. Komitet UN za eliminaciju diskriminacije žena (CEDAW) je izrazio zabrinutost u vezi sa situacijom žena na tržištu rada, naročito u pogledu koncentracije žena na slabo plaćenim sektorima zapošljavanja, često angažovanih preko ugovora na određeno vrijeme koji mogu lako biti prekinuti, i kojima se ograničavaju njihovih prava na plaćeno porodiljsko odsustvo, otežava (najčešće i onemogućava) povratak na posao nakon porođaja. Žene su nedovoljno zastupljene na pozicijama na visokom nivou u javnom i privatnom sektoru. CEDAW je takođe izrazio zabrinutost zbog nedostatka fleksibilnih radnih aranžmana, adekvatnih programa za brigu o djeci usklađenih sa radnim vremenom a posebno zabrinutos zbog neprenosivog porodiljskog odsustva za očeve koji prisiljava žene da rade skraćeno radon vrijeme i slabo plaćene poslove i jača nejednaku podjelu porodičnih obaveza među polovima.

Osim toga, po poslednjim podacima, razlika u zaradama između muškaraca i žena u Crnoj Gori 13,9%, što znači da žene zarađuju samo 86,1% od prosječne zarade isplaćene muškarcima za isti rad. Uzroci za rodni jaz u zaradama uključuju: 1) neposrednu diskriminaciju; 2) posrednu diskriminaciju; 3) niže vrednovanje ženskog rada; 4) segregaciju na tržištu rada; 5) tradiciju i stereotipe; i 6) povećanu potreba žena za ravnotežom između posla i privatnog života, koji je vjerovatno u vezi sa preuzimanjem dodatne odgovornosti koje imaju kao davaoci njege (ne smo djeci već i starim i nemoćnim članovima domaćinstva). Kao jedna od posljedica rodnog jaza u zaradama, žene u skladu sa time što manje zarađuju kada su zaposlene, kasnije imaju niže penzije, što, posljedično povećava rizik od siromaštva.

Žene su vlasnice samo 4% kuća, 8% zemljišta, i 14% kuća za odmor (vikedinca) u Crnoj Gori. Bez imovine, njihove šanse za samozapošljavanje i ekonomsko osnaživanje su na minimumu, zbog nemogućnosti da se obezbijede garancije za otplatu kredita u obliku hipoteke. Nedostatak vlasništva nad imovinom uzrok multiplicirajuću diskriminaciju nad ženama: one su i dalje zavise od drugih (uglavnom muževa), padaju lako ispod linije siromaštva u slučaju unutrašnjih ili spoljnih šokova, i da obeshrabrene su da se odvoje od partnera u slučaju nasilja u porodici (ili za bilo kog drugog razloga).

Stopa nezaposlenosti među ženama na sjeveru je sedam puta veća nego na jugu i tri puta veća od centralnog regiona. Više od polovine nezaposlenih žena u ruralnim područjima nikada nisu pokušale da nađu posao. Oko 1/3 žena su domaćice i obavljaju poslove koji se odnose na održavanje domaćinstva. Na osnovu istraživanja dobijene su informacije da 5,7% su išle u školu ili studirale, 10,3% je reklo da su šanse za dobijanje posla veoma male, a 10% je penzionisano. Većina seoskih žena nema penzijsko osiguranje, zbog nedostatka zarade ili u gotovom novcu, ili zato što rade na sopstvenoj imovini. Neke od ovih žena nikada nisu radile i, kao takve, nemaju penziono osiguranje. Više od 6% žena nemaju zdravstveno osiguranje, jer nemaju redovne ugovore (36,7%) ili njihov status u zemlji nije regulisan (63,2%).

Dodatno, žensko preduzetništvo predstavlja samo 9,6% ukupnih registrovanih preduzetničkih firmi. Imajući u vidu da ukupan ekonomski program država oslanja na razvoj preduzetničkog potencijala u zemlji ovaj podatak o ženama i preduzetništvu dolazi kao razlog za značajnu zabrinutost zbog upotrebe ljudskog kapitala, ali i rodne dimenzije razvoja. U okviru programa IPA 2010. sprovedeno je istraživanje o barijerama sa kojima se žene suočavaju i samo neki od nalaza su da: ono što najviše nedostaje da uspješnije započnu sopstveni biznis je novac i povoljniji modeli finansiranja (kreditiranje). Druge prepreke uključuju nemanje pomoći u pripremi biznis plana, izboru i opremanju prostora, nedovoljno poreskih olakšica u prvim godinama poslovanja, loše poslovne kontakte i nedostatak informacija o procesu registracije preduzeća. Nedostatak poslovnih kontakata i adekvatnog radnog iskustva, nezadovoljavajući nivo upravljačkih vještina, nedovoljan nivo obrazovanja i nemanje dodatne obuke za pokretanje sopstvenog biznisa i neznanje primjera dobre preduzetničke prakse su značajni faktori koji inhibiraju razvoj ženskog preduzetništva.

Sa tim u vezi, važno je napomenuti da je Vlada Crne Gore usvojila Strategiju razvoja ženskog preduzetništva za period 2015-2020.godine koja će umnogome unaprijediti ambijent za razvoj i vještine za pokretanje ženskog preduzetništva. Aktivnosti predložene ovim dokumentom, komplementarne su ciljevima i aktivnostima predloženim Strategijom razvoja ženskog preduzetništva.

4. Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita

Očekivano trajanje života na rođenju u Crnoj Gori je, prema podacima Eurostata za 2013. godinu, 74,1 godina za muškarce i 79,0 godina za žene, što je niže u odnosu na prosjek Evropske unije koji iznosi 77,8 godina za muškarce i 83,3 za žene. Stopa mortaliteta odojčadi, koja predstavlja značajan pokazatelj zdravstvenog stanja stanovništva i nivoa razvoja zdravstvene zaštite, kao i indikator cjelokupnog društveno-ekonomskog razvoja, je iznosila 4,3 (na 1.000 živorođene djece) u 2015. godini, prema podacima Svjetske banke. Uprkos činjenici da je ova stopa među najnižima u regionu, ona je i dalje viša u odnosu na EU prosjek (3,7). Stopa mortaliteta djece do pet godina, prema podacima Svjetske banke, iznosi 4,7 (na 1.000 živorođene djece) u 2015. godini, što je, takođe, više u odnosu na EU prosjek (4,4). Ukupan broj živorođene djece opada, s tim da učešće dječaka u broju živorođenih blago raste.

Zdravstveni sistem prepoznaje posebne potrebe žena za zdravstvenim uslugama, vodeći računa o biološkim, društveno-ekonomskim i psihološkim činiocima, koji se razlikuju kod muškaraca i žena. Nastoji se, u okviru mogućnosti, uskladiti planiranje zdravstvene zaštite prema potrebama žena. Ipak, nisu obezbijedene sveobuhvatne analize postojećeg stanja zdravlja žena u zajednici, identifikacije zdravstvenih problema, potreba ženskog stanovništva svih starosnih doba i rizičnih faktora po žensko zdravlje, kako bi se mogli definisati programi zdravstvene zaštite žena. U posebno teškom položaju naaze se žene sa invaliditetom i potrebno je naglasiti da postoji nedostatak uslova u bolnicama na

lokalnim nivoima za njihov siguran i dostojanstven porođaj. Ne postoji sistematski monitoring i evaluacija realizovanih programa kako bi se omogućilo određivanje prioriteta ciljeva, koji su realni i dostižni, a smatraju se relevantnim za očuvanje i unapređivanje zdravlja žena.

U realizaciju planiranih aktivnosti zdravstvene zaštite uključeni su svi nivoi, sa posebnim akcentom na primarnu zdravstvenu zaštitu. Na primarnom nivou zdravstvene zaštite stanovništva planirani procesi edukacije žena i mladih iz oblasti zdravih stilova života, reproduktivnog zdravlja, pripreme žena za materinstvo nijesu adekvatni potrebama i naročito su nedostupni ženama sela i nekih marginalnih grupa (Romkinje, Egipćanke, Albanke koje žive u ruralnim oblastima itd). Takođe edukativno-informativni programi o očuvanju zdravlja žena u menopauzi nijesu adekvatno zastupljeni³⁶.

U skladu sa ekonomskim mogućnostima, nastoje se pratiti i primjenjivati savremena dostignuća u medicini, obezbijediti savremena oprema, edukacija medicinskog kadra i razvijati informacioni sistem. Međutim, ne postoji validna analiza problema žena svih starosnih kategorija pri ostvarivanju zdravstvene zaštite, analiza zadovoljstva pruženim uslugama u zdravstvenim ustanovama i odnosom zdravstvenih radnika³⁷.

Ne postoje nikakve zakonske prepreke ženama za potpunu dostupnost zdravstvenoj zaštiti, ali ipak u praksi se prepoznaju barijere koje se objašnjavaju više kulturnim karakteristikama, nego nedostupnošću zdravstvene službe. Takođe, nedovoljno iskorišćenosti doprinosi i život u ruralnim područjima, neinformisanost, neobrazovanost, predrasude i patrijarhalno vaspitanje, stid, pripadnost manjinskoj populaciji koja nedovoljno razumije jezik i sl. Postoji određen procenat žena koje nemaju mogućnosti da planiraju porodicu po sopstvenoj želji, već su izložene brojnim trudnoćama i rađanjima, naročito kada se želi dobiti muško dijete³⁸.

Zdravstvena statistika rodno je segregirana. Ministarstvo zdravlja i Zavod za javno zdravstvo implementatori su niza preventivnih programa za mlade i žene, postoje savjetovašta za mlade i savjetovašta za reproduktivno zdravlje. Na nacionalnom nivou sprovode se edukativni programi posebno za pripadnike/ce RE populacije a na temu zdravlja sa fokusom na reproduktivno zdravlje, prevencije stupanja u rane brakove; prevencija spolnih bolesti i HIV.

Vlada je u proteklom periodu usvojila niz strateških dokumenata u oblasti zdravlja, poput: Nacionalne strategije za poboljšanje kvaliteta zdravstvene zaštite i bezbjednosti pacijenata i Akcionog plana za 2017-2018.god, Strategijom unapređenja mentalnog

³⁶ Ravnopravnost polova u domenu zdravstvene zaštite. Dostupna na: https://ec.europa.eu/epale/sites/epale/files/ravnopravnost_u_domenu_zdravstvene_zastite_-_izvjestaj_crna_gora.doc

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

zdravlja u Republici Crnoj Gori i trenutno važeći Akcioni plan za 2017-2018. god, Nacionalne strategije za borbu protiv HIV-AIDS 2015-2020 i druge³⁹.

Iako je oblast zdravlja obuhvaćena i obrazovnim programom u osnovnim i srednjim školama, neophodno je unaprijediti znanja svih mladih na temu reproduktivnog zdravlja, rodni koncepta i same rodne ravnopravnosti.

5. Rodno zasnovano nasilje

Nasilje nad ženama i nasilje u porodici je su i dalje jedan od prioriternih problema u dijelu rodne ravnopravnosti, posebno ako smo svjesni rasprostranjenosti rodno baziranog nasilja u Crnoj Gori. Prema istraživanju UNDP sprovedenom u okviru programa IPA 2010 65,8% žena u Crnoj Gori doživljava neki oblik nasilja od strane njihovih suprug a i/ili partnera. U poslednjih 5 godina došlo je do značajnog povećanja broja prijavljenih slučajeva nasilja u porodici, što govori o vidljivosti samog fenomena i tome da je unaprijeđen okvir koji stimuliše žrtve da prijave nasilnika i naprave korake ka izlasku iz situacije nasilja. Tako je recimo u 2009. godini bilo 481 prijavljenih slučajeva; dok je u 2014. bilo 1.249 prema zvaničnom institucionalnom izveštavanju. Nažalost, poslednjih godina povećan je broj ubistava žena, najčešće suprug a ili partnerki, a od strane lica koja su više puta prijavljivana i privođena zbog nasilja u porodici.

Vlada ulož e napore za stvaranje pravnog i političkog okvira koji bi obezbedio adekvatan odgovor na trenutnu situaciju. Prema Krivičnom zakoniku Crne Gore (2004), član 220 propisuje se krivično gonjenje za djelo nasilja u porodici, po službenoj dužnosti. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici (2010) primjenjuje se u prekršajnom postupku i, po prvi put u pravnom sistemu Crne Gore, uvedene su mjere zaštite za žrtve nasilja, i to: 1) nalog za udaljenje/uklanjanje nasilnika iz stana ili drugog stambenog prostora; 2) zabrana prilaska; 3) zabrana uznemiravanja i uhođenja; 4) obavezno liječenje od zavisnosti ili obavezni psihosocijalni tretman. Pored toga, pravilnik o sprovođenju mjera zaštite predviđa obavezno psihosocijalni tretman počinioca nasilja ali još uvek nema znakova za konceptualizaciju programa prema kojem obuč en profesionalci treba da obavljaju takve tretmane.

Na žalost, uticaj ukupnih društvenih i ličnih rodni h percepcija širom institucionalnog sistema podrške rezultira sa lošim multisektorskim odgovorom na nasilje, naročito u slučajevima nasilja u porodici, iako *Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici*⁴⁰ daje jasne instrukcije o proceduri i institucionalnoj saradnji u vezi s porodičnim nasiljem i nasiljem nad ženama, sa detaljno objašnjenom ulogom policije, zdravstvenog, obrazovnog sistema, sistema socijalne zaštite. Pored toga, dostupni podaci potvrđuju obrazac blagih kazni, a od 935 slučajeva u 2014. godini, samo 10% su zatvorske kazne,

³⁹ Strateški okvir u oblasti zdravlja može se naći na sajtu Ministarstva zdravlja www.mzdravlja.gov.me/biblioteka/strategije

⁴⁰ Dostupan na: <http://bit.ly/2ILWnzH>

dok su ostale bili novčane kazne (252), uslovnih presude (133), upozorenja (85); suspendovanje (82); korektivne mjere (7); otpuštanja (8); oslobađajuće presude (254); i zaštitne mjere (247).

UNDP istraživanje o percepciji nasilja daje informaciju da je da 92% građana ocijenilo nasilje u porodici kao značajno prisutno, dok je samo 13% izjavilo da se oseća prijatno da razgovara o njemu ili prijavi isto. Isto istraživanje je potvrdilo visoku toleranciju za nasilje u porodici u društvu u cjelini imajući u vidu da je 1 od 4 građanina rekao da je nasilje opravdano. Takođe, samo u 36% slučajeva, članovi šire porodice bili bi spremni da pruže podršku i zaštitu žrtvi nasilja.

Nasledeno iskustvo patrijarhalne moći, koje daje muškarcu pravo na privilegovan položaj u odnosu na ženu, je i dalje jedna od ključnih prepreka za ostvarivanje prava na zaštitu od nasilja u porodici. Nasilje nad ženama se nažalost još uvijek često tretira kao porodično/privatni problem iako pravni okvir, konkretno Zakon o zaštiti od nasilja (član 9) u porodici propisana je dužnost državnih organa, drugih organa, zdravstvenih, obrazovnih i drugih ustanova da prijavljuju policiji nasilje, u slučaju sumnje u učinjeno nasilje za koje su saznale u vršenju poslova iz svoje nadležnosti, odnosno djelatnosti.

6. Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o rodnoj ravnopravnosti- 2015. propisane su dvije odredbe, za koje su predviđene sankcije, a koje se odnose na upotrebu rodno senzitivnog jezika i obavezne obuke o rodnoj ravnopravnosti za sve zaposlene, uključujući i medije.

Tokom proteklih godina, sprovedene su brojne aktivnosti, kako bi mediji bili akteri u implementaciji politike rodne ravnopravnosti. Usvojeni su zakoni i strateška dokumenta koja obavezuju medije na poštovanje ženskih ljudskih prava i promociju politike rodne ravnopravnosti.

Kroz Program rodne ravnopravnosti IPA 2010, koji su partnerski sprovodili Odjeljenje za poslove rodne ravnopravnosti MLJMP i UNDP uz finansijsku pomoć EU intenzivno se zagovaralo poboljšanje afirmativne akcije u Zakonu o izboru odbornika i poslanika koji je obuhvatio rukovodstva, poslanike/ce i ženske grupe parlamentarnih političkih partija kroz set sastanaka o kojima je bila informisana i javnost. I mediji su pratili ove aktivnosti sa emisijama na ovu temu, sa ciljem podizanja nivoa informisanosti i stvaranja pozitivnije klime u društvu i podršku za veće uključivanje žena u politiku. Kampanja je rezultirala uvođenjem mjere kojom se kvota za veću zastupljenost žena donekle unapređuje i usvaja se rješenje da se žene pozicioniraju kao najmanje svaka četvrta na listi.

U dijelu medija, jedan od primjera dobre prakse je i projekat "Rodna senzibilizacija crnogorskih medija – "Korak naprijed" koji je realizovan pod pokroviteljstvom Misije

OSCE u Crnoj Gori i Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, u periodu jul-decembar 2013, čiji je cilj bio unapređenje medijskih politika i praksi na ostvarenju politike rodne ravnopravnosti i na poštovanju ženskih ljudskih prava. U domenu medija važno je istaći i aktivnosti UNESCO, koji između ostalog razvio i rodno-senzitivne indikatore za medije⁴¹

Nažalost, uloga medija još uvijek nije dovoljno jaka u dijelu promovisanja rodne ravnopravnosti, već podliježe korporativnim ciljevima i sekističkim marketinškim programima. Imajući pristup širokom broju građanki i građana mediji utiču na njihove stavove i mišljenja, i naučno je dokazano da dugotrajno izlaganje ljudi sličnim porukama i obrascima doprinosi njihovim prihvatanjem kao istinitih, jer ih ponavljanjem, podsvijest čini istinitima. Primjetno je korištenje tj. zloupotreba ženskog tijela u reklamnoj industriji, takođe praćena stereotipnim predstavljanjem žene u ulozi domaćice koja s osmijehom na licu služi muža i djecu. Na taj način, reklamna industrija pomaže stereotipnom prikazu žena kao manje ambicioznih i sposobnih, a nerijetko i promoviše seksizam u medijima.⁴² Primjetno je da u Crnoj Gori, kao i drugim zemljama regiona, vidljivost žena u medijima opada kako raste istaknutost i važnost teme.

U domenu kulture i umjetnosti, veća je prisutnost žena i njihov je uspjeh vidljiviji. Informacije o stanju u ovoj oblasti mogu se naći i u publikaciji UNESCO-a: „Rodna ravnopravnost, baština i kreativnost“⁴³ koja između ostalih zemalja obuhvata i podatke koji se odnose na Crnu Gore.

Ravnopravnost žena i muškaraca jedno je od temeljnih načela Evropske unije. Evropska komisija izrazila je svoju predanost borbi protiv rodnog jaza i njegovoj eliminaciji u donošenju odluka u Ženskoj povelji i Strategiji za ravnopravnost žena i muškaraca 2010–2015. Sportske organizacije se podstiču na povećanje rodne uravnoteženosti u izvršnim odborima, upravi i na trenerskim položajima. U oblasti sporta, uspjesi žena u Crnoj Gori jesu vidljivi ali je broj tj. procenat žena u strukturama koje odlučuju, vode sportske klubove je i dalje nizak. O ovoj oblasti neophodno je uraditi detaljno istraživanje i dati preporuke za unapređenje stanja.

7. Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu

Učešće žena u donošenju odluka u politici, prije parlamentarnih izbora, u oktobru 2016. Godine, sa 18% u Skupštini bilo je i dalje najniže u regionu Zapadnog Balkana. Kao rezultat utvrđenih izbornih kvota za manje zastupljeni pol, zastupljenost žena na izbornim listama nakon parlamentarnih izbora u oktobru 2012. je bila 30%, po prvi put u Crnoj Gori. Takođe, uvođenje ove odredbe je dovelo do povećanja učešća žena u Skupštini Crne Gore, što je, u tom periodu, dovelo do najboljih rezultata u poslednjih petnaest godina i dostigla

⁴¹ Gender sensitive indicators for media. Dostupni na: <http://bit.ly/1QZRkmE>

⁴² Rodna ravnopravnost u medijima. Dostupno na: <http://bit.ly/2lXHFGy>

⁴³ Gender equality, heritage and creativity. Dostupno na: <http://bit.ly/2nyzON1>

je 17%. Međutim, iako je ovo predstavljalo istorijski najveće učešće žena u parlamentu ikada, još uvijek predstavlja učešće koja je ispod minimalnog zahtjeva za 30%, kao privremene mjere za postizanje potpunog cilja u budućnosti. Stoga, iako napredak je postignut, to je još uvek daleko od željenog stanja jer uprkos uvođenju kvota i izmjeni politike, Skupština ne može obezbjediti poboljšanje položaja žena kroz poboljšanje političke zastupljenosti. U cilju unapređenja stanja, CEDAW je pozvao Vladu Crne Gore da preispita kvotu od 30% u Izbornog zakona kako bi se osiguralo da u svakoj grupi od tri kandidata najmanje jedan kandidat je žena na izbornim listama političkih partija (umjesto u grupi od četiri kandidata kao što je propisano u ovom trenutku).

Najbolji rezultat u istoriji crnogorskog parlamentarizma, ostvaren nakon izbora 2016. godine, od 23,46% ipak nije obezbjedio odgovarajući standard u oblasti političke participacije žena.

Ipak, nije samo da su donosioci odluka pristrasni kada se govori o rodnim ulogama u politici i privatnom životu, već postoje i duboko ukorenjena vjerovanja protiv učešća žena među građanima/građankama tj. biračima, i to bez značajne razlike između shvatanja muškaraca i žena. Oni, za razliku od političara, ne sumnjaju u kompetencije žena i za većinu njih, nedostatak znanja i iskustva ne smatra se relevantnom barijerom, već navode druge razloge. U post-2015 konsultacijama, "isključivanje žena iz procesa odlučivanja je bio jedan od problema snažno naglašen od strane ispitanika."

Prema sprovedenoj proceni glavnih prepreka u daljem razvoju političke participacije žena, neki od glavnih uzroka koji su prepoznati su:

- a) nedostatak ženske solidarnosti;
- b) nedostatak posjedovanja stvarne pozicije moći;
- v) percepcija o političkim grupama žena kao pretežno humanitarnim organizacijama;
- g) hronični nedostatak javne podrške;
- d) rodne uloge u percepciji političkih lidera/ki;
- e) ekonomska nezavisnost žena i nedostatak ekonomskog uticaja;
- g) vrlo malo jakih uzora u politici.

IV MISIJA I CILJEVI PLANA

Misija PAPRR-a je osiguranje rodne ravnopravnosti u kreiranju i sprovođenju svih nacionalnih i lokalnih politika, te u radu svih pravnih subjekata na nivou države.

Ciljevi plana po oblastima:

1. UNAPREĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I LJUDSKIH PRAVA ŽENA

Strateški cilj: Uspostavljanje društva jednakih mogućnosti i eliminisanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola i roda.

Cilj 1.1: Načelo rodne ravnopravnosti integrisano u izradu i primjenu svih nacionalnih politika (programa i strategija) i djelovanja državnih tijela.

Indikator (pokazatelj) efekta: Broj i % državnih tijela koja adekvatno sprovode Zakon o rodnoj ravnopravnosti i nacionalnih politika u čiju izradu je uključena rodna komponenta.

Cilj 1.2: Dosljedno sprovođenje međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena.

Indikator (pokazatelj) efekta: Sve relevantne institucije sprovode i redovno izvještavaju Vladu i međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena.

Cilj 1.3: Osigurana primjena antidiskriminacionog zakonodavstva uz procjenu učinka, kvaliteta i stepena primjene zakonskih propisa.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Broj predmeta po osnovu diskriminacije po osnovu pola i roda
- Povećan je broj riješenih slučajeva na godišnjem nivou prijavljenih po ovom osnovu ili drugim osnovama iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti.

2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Strateški cilj: Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja

Cilj 2.1. U nastavi u osnovnim i srednjim školama prisutna je rodna komponenta.

Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat nastavnika/ca koji primjenjuju ciljeve iz međupredmetne oblasti rodne ravnopravnosti za osnovne i srednje škole.

Cilj 2.2. Povećan nivo znanja zaposlenih u obrazovnom sistemu o rodnoj ravnopravnosti.

Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 25% ustanova na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Crnoj Gori uključeno u program obuke i po 1 njihov predstavnik/ca povećao/la nivo znanja u oblasti rodne ravnopravnosti.

Cilj 2.3. Postignut rodni balans u izboru profesija u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan procenat dječaka i djevojčica (momaka i djevojaka) koji se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni.

Cilj 2.4. Unaprijeđena rodna ravnopravnosti u visokoškolskim ustanovama.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan nivo znanja zaposlenih u visokoškolskom obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti.
- Rodna komponenta integrisana u realizaciji programa visokoškolskog obrazovanja.

3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI

Strateški cilj: Povećati zaposlenost žena i ukloniti sve oblike diskriminacije žena na tržištu rada.

Cilj 3.1. Povećana zapošljivost žena, posebno teže zapošljivih kategorija.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj zaposlenih žena, posebno procenat teže zapošljivih kategorija.

Cilj 3.2. Podsticati žensko preduzetništvo i samozapošljavanje.

Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen pravni okvir i obezbijedene posebne mjere podrške za razvoj preduzetništva i samozapošljavanja žena na nacionalnom i lokalnom nivou.

Cilj 3.3. Osnaživanje lokalnih institucija i ženskih kapaciteta da se omogući i podstakne ulazak u preduzetništvo.

Indikator (pokazatelj) efekta: Angažovane lokalne službe podrške i uspostavljena saradnja sa finansijskim institucijama kao kredibilnim klijentima finansijskih institucija.

Cilj 3.4. Postignut visok stepen usklađenosti radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.

Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeđen pravni okvir i promovisana praksa koji omogućava da se koriste radni angažmani koji omogućavaju usklađivanje radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.

Cilj 3.5. Osigurana efikasna primjenu zakona i smanjena rodno bazirana diskriminacija na tržištu rada.

Indikator (pokazatelj) efekta: Smanjen broj slučajeva rodno bazirane diskriminacije na tržištu rada i povećan broj riješenih prijavljenih slučajeva.

Cilj 3.6. Smanjiti jaz u zaradama muškaraca i žena.

Indikator (pokazatelj) efekta: Jaz u zaradama muškaraca žena u Crnoj Gori smanjen za min 3% do kraja izvještajnog perioda (januar 2019. godine), sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.

4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Strateški cilj: Unaprijediti dostupnu rodno osjetljivu zdravstvenu zaštitu.

Cilj 4.1. Unaprijeđena prevencija i rano otkrivanje malignih oboljenja.

Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen nacionalni program ranog otkrivanja i organizovana minimum jedna godišnja kampanja.

Cilj 4.2. Unaprijeđene mjere za očuvanje reproduktivnog zdravlja svih žena i djevojčica.

Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeđena je dostupna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i podrška u ostvarivanju iste za sve žene, posebno pripadnice ranjivih kategorija (žene sa sela, žene sa invaliditetom, žrtve trgovine ljudima i sl.) u svim opštinama u Crnoj Gori.

Cilj 4.3. Povećana senzibilisanost zdravstvenih radnika o rodno osjetljivoj zdravstvenoj zaštiti.

Indikator (pokazatelj): Povećana informisanost i nivo znanja zdravstvenih radnika o pojmu rodne ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite.

Cilj 4.4. Unaprijeđen odgovor zdravstvenog sistema u dijelu prepoznavanja i reagovanja u slučajeva nasilja.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan nivo informisanosti zdravstvenih radnika/ca o zakonskim obavezama i propisima iz Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je Ministarstvo zdravlja potpisalo.

5. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Strateški cilj: Suzbiti sve oblike rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unaprijediti položaj i zaštitu prava žrtava svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Cilj 5.1. Unaprijeđen zakonodavni okvir i tehnički uslovi za efikasno sprovođenje zaštitnih mjera i efikasnije sankcionisanje nasilnika.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Zakonski okvir za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja je usklađen sa međunarodnim dokumentima i pozitivnom praksom.

- Ojačani kapaciteti nadležnih službi za adekvatan odgovor na nasilje i pružanje adekvatne zaštite žrtava nasilja.

Cilj 5.2. Uspostavljen efikasan sistem praćenja primjene mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018.

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji minimum jedan izvještaj godišnje o implementaciji mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018, sa preporukama za unapređenje stanja.

Cilj 5.3. Podizanje svijesti javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno zasnovanog nasilja.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj otkrivenih djela rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i smanjene tradicionalne štetne prakse koje podržavaju nasilničko ponašanje.

Cilj 5.4. Ojačan sistem socijalne i druge podrške i zaštite svih žrtava nasilja u porodici.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan broj, vrste i dostupnost servisa podrške žrtvama nasilja u porodici za 25%. Kvalitet pruženih usluga i stepen zadovoljstva korisnika/ka uslugama.
- Poboljšana održivost socijalnih i drugih servisa institucija i organizacija civilnog društva u oblasti zaštite od porodičnog nasilja.

Cilj 5.5. Razvijanje svijesti kod građana, posebno državnih službenika/ca odgovornih za primjenu zakona o svim oblicima diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja i njihova edukacija.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan nivo svijesti u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije.
- Poboljšan stepen informisanja i stručnih kompetenci državnih službenika/ca za pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

6. RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA, KULTURI I SPORTU

Strateški cilj: Suzbijati rodne stereotipe i uvesti politiku rodne ravnopravnosti u medije, kulturu i sport.

Cilj 6.1. Povećana medijska vidljivost primjene politika rodne ravnopravnosti.

Indikator (pokazatelj) efekta: Povećana prisutnost teme rodne ravnopravnosti u crnogorskim medijima za 30% u odnosu na prethodnu godinu.

Cilj 6.2. Unaprijeđeno znanje zaposlenih u medijima o rodnoj ravnopravnosti

Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 50 predstavnika/ca medija povećalo je svoje znanje u oblasti rodne ravnopravnosti i izvještava u skladu sa rodno senzitivnim principima.

Cilj 6.3. Unapređenje rodne ravnopravnosti u oblasti kulture.

Indikator (pokazatelj) efekta: Zaposleni u oblasti kulture poznaju Zakon o rodnoj ravnopravnosti i sprovode rodno senzitivnu unutrašnju organizacijsku politiku i podržavaju i izvode rodno senzitivne programe i projekte.

Cilj 6.4. Unaprijeđena medijska promocija uspješnih žena

Indikator (pokazatelj) efekta: Medijski prostor je ispunjen primjerima uspješnih žena iz svih oblasti i afirmiše se prevazilaženje tradicionalnih muško-ženskih uloga u društvu.

7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Strateški cilj: Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja.

Cilj 7.1. Postignuta uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Najmanje 40 % žena poslanica u Skupštini Crne Gore do 2020. godine.
- Najmanje 50% parlamentarnih partija usvojilo afirmativne mjere za političko jačanje žena unutar partije.
- Najmanje 50% partija realizuje rodno osviještene kampanje, a programi sadrže mjere za postizanje rodne ravnopravnosti.
- Najmanje jedna aktivnost godišnje realizovana kroz zajedničku akciju žena iz parlamentarnih partija.
- Najmanje tri ženske organizacije pri partijama imaju samostalni budžet na godišnjem nivou u visini od 10% od ukupnih partijskih budžetskih primanja.

Cilj 7.2. Implementacija Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN – Žene, mir i bezbjednost.

Indikator (pokazatelj) efekta: Načela Rezolucije integrisana u rad sektora bezbjednosti u Crnoj Gori.

8. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI I MEĐUNARODNA SARADNJA

Strateški cilj: Stvaranje održivih mehanizama na nacionalnom i lokalnom nivou za postizanje rodne ravnopravnosti.

Cilj 8.1. Jačanje mehanizama za primjenu rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou i unapređenje njihovog koordiniranog djelovanja i izvještavanja.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Postoji održiv mehanizam na nacionalnom nivou za primjenu politike rodne ravnopravnosti, obučen kadar, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera.
- Upostavljen index rodne ravnopravnosti i prate se ostali važni UN indikatori u ovoj oblasti.

Cilj 8.2. Osnovani novi i osnaženi postojeći mehanizmi za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoje održivi mehanizmi za primjenu politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, obučen kadar, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera.

Cilj 8.3. Osnaženi kapaciteti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti.

Indikator (pokazatelj) efekta: Odjeljenje za rodnu ravnopravnost posjeduje ljudske, tehničke i materijalne kapacitete da koordiniše sprovođenje politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i sprovodi mjere predviđene ovim strateškim dokumentom i Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.

Cilj 8.4. Kontinuirana saradnja sa organizacijama civilnog društva

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji redovna komunikacija i sprovode se redoni sastanci i zajedničke aktivnosti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost i Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama ženskog sektora i drugim organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti.

Cilj 8.5. Uvesti rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u lokalnim samoupravama i ministarstvima.

Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji razvijen sistem za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u minimum 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva.

Cilj 8.6. Uključivanje evropskih standarda rodne ravnopravnosti u nacionalno zakonodavstvo i integracija rodne ravnopravnosti u proces pregovora o pristupanju EU

Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat integrisanosti rodne komponente u Akcionom planu za sprovođenje EU integracija. Procenat realizacije mjera iz poglavlja 23 u dijelu: „Rodna ravnopravnost” i drugih poglavlja od važnosti za oblast rodne ravnopravnosti.

Cilj 8.7. Unaprijeđena saradnja sa institucionalnim mehanizmima u državama regiona
Indikator (pokazatelj) efekta: Redovna komunikacija i dobra saradnja crnogorskih institucija koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti sa srodnim institucijama u državama regiona.

Cilj 8.8. Povećan nivo informisanosti žena i šire javnosti o osnovnim pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.

Indikator (pokazatelj) efekta: Građani/ke posjeduju osnovna znanja o pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.

V NAČIN IZVJEŠTAVANJA O SPROVOĐENJU PAPRR

Sprovođenje plana je obaveza svih sektora, te se izvještavanje mora sprovoditi u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i njime definisanim obavezama.

Kao mehanizam za izvještavanje treba pratiti UN Globalni Minimalni set indikatora i dodatno indikatore definisane u akcionom planu. Naime, inter-agencijska i Ekspertska grupa za rodnu statistiku u okviru Komisije za statistiku Ujedinjenih nacija je ustanovila minimalni set rodni indikatora za međunarodnu kompilaciju širom svijeta, sa ciljem da se obezbijedi osnova za praćenje rodni pitanja na globalnom nivou (Ujedinjene nacije, 2014. godine).

Ovaj globalni minimum Set sadrži minimalnu zajednički imenitelj za statistiku na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Očekuje se da on bude osnova za regionalne i nacionalne vežbe razvoja indikatora.⁴⁴

Nadležna ministarstva dužne su jednom godišnje izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost o sprovođenju mjera iz ovog plana, ali i drugih aktivnosti sa ciljen osiguranja rodne ravnopravnosti.

Po potrebi, dužni su u skladu sa indikatorima izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i tokom procesa podnošenja redovnih izvještaja Evropskoj komisiji i drugim međunarodnim tijelima.

U nastavku:

VI PROGRAM SPROVOĐENJA ZA 2017-2018

⁴⁴ United Nations Statistics Division. Minimum Set of Gender Indicators. Dostupni na: <http://bit.ly/2mvrgXL>

PLAN AKTIVNOSTI ZA POSTIZANJE RODNE RAVNOPRAVNOSTIU CRNOJ GORI 2017 – 2021. GOD

PROGRAM SPROVOĐENJA (akcioni plan) ZA PERIOD 2017 – 2018. GOD

1. UNAPREĐENJE RODNE RAVNOPRAVNOSTI I LJUDSKIH PRAVA ŽENA

Strateški cilj: Uspostavljanje društva jednakih mogućnosti i eliminisanje svih oblika diskriminacije po osnovu pola i roda

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 1.1: Načelo rodne ravnopravnosti integrisano u izradu i primjenu svih nacionalnih politika (programa i strategija) i djelovanja državnih tijela Indikator (pokazatelj) efekta: Broj i % državnih tijela koja adekvatno sprovode Zakon o rodnoj ravnopravnosti i nacionalnih politika u čiju izradu je uključena rodna komponenta.						
1.1.1. Osigurati da se prilikom izrade svih nacionalnih politika (strategija, akcionih planova) uključi komponenta rodne ravnopravnosti	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Sva ministarstva i organi državne uprave	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Savjet za rodnu ravnopravnost	Kontinuirano 2017 - 2018. god	- Broj i % nacionalnih politika u čiju izradu je uključena i rodna studija i imaju orodnjene indikatore.	- Izvještaji: Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Ministarstva za ljudska i manjinska prava, -Izvještaji ministarstava i organa državne uprave -Izvještaji CEDAW, Akcioni planovi 19 i 23	Redovna budžetska sredstva
1.1.2. Uraditi monitoring izvještaj o sprovođenju Zakona o rodnoj ravnopravnosti u dijelu upotrebe rodno senzitivnog jezika u dokumentima državnih organa i medija.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo kulture	Ministarstva i organi državne uprave, Agencija za elektronske medije,	2018. god	- Izrađen monitoring izvještaj koji obuhvata: - Step en upotrebe rodno senzitivnog	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za	Redovna budžetska sredstva

		organizacije civilnog društva.		jezika u dokumentima državnih organa i medijima. - Broj prijava podnijetih protiv pravnih lica za nepoštovanje odredbi Zakona o RR koje regulišu oblast upotrebe rodno senzitivnog jezika. - Pripremljene preporuke za unapređenje stanja i dostavljene organima i medijima obuhvaćenim analizom, kao i široj javnosti.	rodnu ravnopravnost), - Izvještaji organizacija civilnog društva, - Izvještaji Agencije za elektronske medije. - Izvještaji novinarskih samoregulatornih tijela.	
Cilj 1.2: Dosljedno sprovođenje međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena <i>Indikator (pokazatelj) efekta:</i> Sve relevantne institucije sprovode i redovno izvještavaju Vladi i međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za rodnu ravnopravnost a posebno zaštitu ljudskih prava žena.						
1.2.1. Redovno izvještavati međunarodne organizacije o sprovođenju međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava žena, uključujući CEDAW, Istanbulsku Konvenciju	Ministarstvo evropskih poslova, Ministarstvo rada i socijalnog staranja,	Ministarstva i organi državne - uprave, organi lokalne samouprave	2017 – 2018. god	- Broj i vrsta izvještaja za međunarodne organizacije pripremljenih i usvojenih na Vladi.	- Izvještaji svih nadležnih ministarstava iz oblasti obuhvaćenih PAPRR-om.	Redovna budžetska sredstva

	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, organizacije civilnog društva		- Pripremljen i usvojeni redovni izvještaji sprovođenju međunarodnih instrumenata.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaji Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore. - Izvještaji organizacije civilnog društva	
1.2.2. Organizovanje konsultativnih i kontrolnih saslušanja na temu o primjenih međunarodnih konvencija i preporuka.	Skupština, tj. nadležni odbori	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Kontinuirano 2017 - 2018. god	- Broj organizovanih konsultativnih i kontrolnih saslušanja na temu o primjenih međunarodnih konvencija i preporuka na godišnjem nivou.	- Izvještaj Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Redovna budžetska sredstva
1.2.3. Unapređenje nacionalnog okvira shodno ratifikovanim međunarodnim dokumentima i preporukama (poput Istanbulske Konvencije i GREVIO preporuka i sl).	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo pravde i dr. ministarstva	Skupština, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i drugi odbori	Kontinuirano 2017 - 2018. god	- Broj amandmana kojim se usklađuje nacionalno zakonodavstvo sa međunarodnim konvencijama.		Redovna budžetska sredstva

1.2.4. Organizovati promociju ženskih ljudskih prava i istorije ženskog pokreta poput Međunarodni dan žena 8. mart i sl.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Lokalne kancelarije za rodnu ravnopravnost	Ministarstva i organi državne uprave, organi lokalne samouprave, organizacije civilnog društva	I kvartal 2017. god. I kvartal 2018. god.	- Broj i vrsta događaja organizovanih u cilju promocije 8. marta kao dana obilježavanja ženskih ljudskih prava i istorije Ženskog pokreta.	-Izveštaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava, -Izveštaji organa lokalne samouprave, -Izveštaji Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva
1.2.5. Publikovanje i promovisanje međunarodnih konvencija u oblasti rodne ravnopravnosti (Pekinške, Istanbulske Konvencije, CEDAW itd)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva	2018. god.	- Broj događaja; - Tiraž štampanih izdanja.	- Izveštaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
Cilj 1.3: Osigurana primjena antidiskriminacionog zakonodavstva uz procjenu učinka, kvaliteta i stepena primjene zakonskih propisa <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Broj predmeta po osnovu diskriminacije po osnovu pola i roda - Povećan je broj riješenih slučajeva na godišnjem nivou prijavljenih po ovom osnovu ili drugim osnovama iz Zakona o rodnoj ravnopravnosti.						
1.3.1. Organizovati nacionalnu kampanju upoznavanja javnosti sa mehanizmima zaštite od rodno zasnovane diskriminacije.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Lokalne samouprave, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Odbor za rodnu ravnopravnost	Jednom godišnje	- Organizovana minimum jedna sedmodnevna kampanja godišnje. - Broj medijskih nastupa. - Broj događaja.	- Izveštaj PR službe Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	5.000 €

		Skupštine Crne Gore		- Vrsta i broj distribuiranog materijala.		
1.3.2. Dostaviti evidencije i podatke o slučajevima diskriminacije po osnovu pola i njihovima ishodima Zaštitniku/ci ljudskih prava i sloboda Crne Gore.	Odgovorne institucije shodno <i>Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja posebne evidencije o slučajevima prijavljene diskriminacije</i>	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	I kvartal 2018. god.	- Godišnji izvještaj o slučajevima diskriminacije po osnovu pola i njihovima ishodima koji obuhvata broj prijavljenih i riješenih slučajeva.	- Izvještaj Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Izvještaji pravosuđa, Izvještaji organizacija civilnog društva, Izvještaj za poglavlja 19 i 23.	Redovna budžetska sredstva
1.3.3. Monitoring primjene Zakona o rodnoj ravnopravnosti u državnim organima i ustanovama	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, ministarstva i organi državne uprave, lokalne samouprave, organizacije civilnog društva	I kvartal 2018. god.	- Sprovedeno monitoring istraživanje o stepenu primjene zakona o rodnoj ravnopravnosti. - Broj i lista državnih organa i institucija obuhvaćen istraživanjem. - Izdane preporuke.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Redovna budžetska sredstva

1.3.4. Obuka svih nosilaca pravosudnih funkcija i advokata o primjeni međunarodnih i nacionalnog zakonodavstva u vezi sa rodnom diskriminacijom	Centar za edukaciju sudstva i tužilaštva, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Advokatska komora, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	2017 – 2018. god.	- Organizovane minimum dvije obuke godišnje.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
1.3.5. Organizovanje seminara na temu: „Suštinske i terminološke razlike u pojmovima kojima se određuje rodni identitet, pol, heteroseksualna, biseksualna i homoseksualna orijentacija i interseksualne karakteristike ili osobine“	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava - Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda	Organizacije civilnog društva	2018. god.	-Organizovana obuka. -Broj obučanih lica.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava - Direktorata za unapređenje i zaštitu ljudskih prava i sloboda	Redovna budžetska sredstva

2. RODNO OSJETLJIVO VASPITANJE I OBRAZOVANJE

Strateški cilj: Uvođenje rodno osjetljivog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 2.1. U nastavi u osnovnim i srednjim školama prisutna je rodna komponenta.						
Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat nastavnika/ca koji primjenjuju ciljeve iz međupredmetne oblasti rodne ravnopravnosti za osnovne i srednje škole.						
2.1.1. Formirati Komisiju i izraditi kurikulum za međupredmetni program o rodnoj ravnopravnosti u osnovnim i srednjim školama	Zavod za školstvo	Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	IV kvartal 2017. god.	- Izrađen i usvojen program. - Broj osnovnih i srednjih škola u kojima se program sprovodi.	- Izvještaj Zavoda za školstvo. - Izvještaj Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva

				- Broj obuhvaćenih učenika/ca na godišnjem nivou.		
2.1.2. Izrada i objavljivanje priručnika pod nazivom: „Vodič za Nastavnike/nastavnice kroz međupredmetnu oblasti – rodna ravnopravnost, za osnovnu i srednje škole“	Zavod za udžbenike i nastavna sredstva	Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	IV kvartal 2018. god.	- Izrađen priručnik. - Broj distribuiranih kopija. - Broj škola u kojima se program sprovodi i priručnik koristi na godišnjem nivou - Broj obuhvaćenih nastavnika/ca.	- Izvještaj Zavoda za udžbenike i nastavna sredstva.	Redovna budžetska sredstva
2.1.3. Obuka za sprovođenje međupredmetnog programa o rodnoj ravnopravnosti u osnovnim i srednjim školama	Zavod za školstvo	Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	IV kvartal 2018. god.	-Broj organizovanih obuka. - Broj obučeni nastavnika/ca.	- Izvještaj Zavoda za školstvo.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
Cilj 2.2. Povećan nivo znanja zaposlenih u obrazovnom sistemu o rodnoj ravnopravnosti. Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 25% ustanova na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja u Crnoj Gori uključeno u program obuke i po 1 njihov predstavnik/ca povećao/la nivo znanja u oblasti rodne ravnopravnosti.						
2.2.1. Sprovođenje programa stručnog usavršavanja iz područja rodne ravnopravnosti za vaspitno-obrazovni kadar	Ministarstvo prosvjete, Zavod za školstvo,	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Centar za stručno obrazovanje,	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Organizovane minimum 2 obuke godišnje – po jedna za svaku od ciljnih grupa (za nastavni kadar na nivou predškolskog,	- Izvještaj Zavoda za školstvo.	Redovna budžetska sredstva

na nivou predškolskog, osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja, saglasno Preporuci Savjeta Evrope CM(2007)13	Vaspitno-obrazovne ustanove	Organizacije civilnog društva		osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja). - Obučeno minimum 50 predstavnika vaspitno-obrazovnog kadra na godišnjem nivou.	- Izvještaj Ministarstva prosvjete. - Izvještaj vaspitno-obrazovnih ustanova.	
Cilj 2.3. Postignut rodni balans u izboru profesija u srednjoškolskim i visokoškolskim ustanovama. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Povećan procenat dječaka i djevojčica (momaka i djevojaka) koji se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni.						
2.3.1. Obilježavanje Međunarodnog dana žena i devojaka u nauci (11. februar) i promocija uspješnih žena Crne Gore iz oblasti nauke	Ministarstvo nauke	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Jednom godišnje (11. februar)	- Broj institucija uključenih u događaj. - Broj i vrsta dešavanja organizovanih na teritoriji Crne Gore.	- Izvještaji Ministarstva nauke. - Izvještaji Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva
2.3.2. Sprovedene godišnje kampanje za podsticanje žena i muškaraca da se obrazuju za profesije u kojima nijesu tradicionalno zastupljeni, pogotovo u "zelenim" i inovativnim sektorima (ICT i sl.)	Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo nauke, Centar za stručno obrazovanje, Vaspitno - obrazovne ustanove, Univerziteti, Zavod za zapošljavanje	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	I i II kvartal 2017. god. I i II kvartal 2018. god.	- Sprovedene 2 kampanje na nacionalnom nivou. - Broj institucija uključenih u kampanje. - Broj i vrsta događaja organizovanih u sklopu kampanja.	- Izvještaji Ministarstva prosvjete, Ministarstva nauke, Centra za stručno obrazovanje, Vaspitno-obrazovnih ustanova, MONSTAT-a.	Redovna budžetska sredstva

Cilj 2.4. Unaprijeđena rodna ravnopravnosti u visokoškolskim ustanovama.**Indikator (pokazatelj) efekta:**

- Povećan nivo znanja zaposlenih u visokoškolskom obrazovanju o rodnoj ravnopravnosti.
- Rodna komponenta integrisana u realizaciji programa visokoškolskog obrazovanja.

2.4.1. Organizovati obuku o rodnoj ravnopravnosti za zaposlene u visokoškolskim ustanovama	Univerzitet Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2018. god.	- Najmanje po jedna obuka na godišnjem nivou organizovana za min. 15 zaposlenih u visokoškolskim ustanovama. - Broj ustanova visokog obrazovanja obuhvaćenih obukama.	- Izvještaj Univerziteta Crne Gore.	2.000
2.4.2. Pratiti primjenu rodno senzitivnog jezika u službenim evidencijama u ustanovama visokog obrazovanja (diplome, certifikati, uvjerenja, potvrde i sl.)	Ministarstvo prosvjete, Ustanove visokog obrazovanja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	I kvartal 2016. god.	- Sprovedena i publikovana analiza. - Broj ustanova visokog obrazovanja obuhvaćenih analizom.	Izvještaji ustanova visokog obrazovanja, Izvještaji Ministarstva prosvjete, Izvještaj organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva
2.4.3. Sprovesti istraživanje o postojanju, mogućnostima i interesovanju za uvođenje rodni studija na fakultetima	Ustanove visokog obrazovanja Ministarstvo prosvjete	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	III kvartal 2016. god.	- Publikovano istraživanje. - Broj ustanova visokog obrazovanja zainteresovanih da sprovedu program rodni studija. - Broj studenata/tkinja	- Izvještaji ustanova visokog obrazovanja, - Izvještaji Ministarstva prosvjete,	2.500

				zainteresovanih za pohađanje rodni studija.	Izveštaj organizacija civilnog društva.	
2.4.4. Potpisivanje Memoranduma o razumijevanju sa Univerzitetom Crne Gore iz oblasti rodne ravnopravnosti – zbog uvođenja rodni studija ili studijskog programa: Rodna ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Univerzitetom Crne Gore, Ministarstvo prosvjete	2017-2018. god.	- Potpisan Memorandum. - Uvedene rodne studije na Univerzitetu Crne Gore. - Broj studenata/tkinja rodni studija.	- Izveštaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva

3. RODNA RAVNOPRAVNOST U EKONOMIJI

Strateški cilj: Povećati zaposlenost žena i ukloniti sve oblike diskriminacije žena na tržištu rada

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 3.1. Povećana zapošljivost žena, posebno teže zapošljivih kategorija. <i>Indikator (pokazatelj) efekta: Povećan broj zaposlenih žena, posebno procenat teže zapošljivih kategorija.</i>						
3.1.1. Sprovođenje mjera aktivne politike zapošljavanja (posebno teže	Zavod za zapošljavanje, Ministarstvo rada i socijalnog staranja,	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj i vrsta sprovedenih mjera aktivne politike zapošljavanja.	- Izveštaji Zavoda za zapošljavanje, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Zavoda za statistiku.	Redovna budžetska sredstva

zapošljivih kategorija žena, pripadnica RE populacije, OSI)	Ministarstvo finansija	Lokalne uprave Mediji		- Broj lica prema polu uključenih u mjere aktivne politike zapošljavanja.		
3.1.2. Promocija i podsticaji za prelazak tržišnih učesnika iz neformalnih (rad na crno i siva ekonomija) u formalne tokove (registrovani privredni subjekti)	Ministarstvo finansija, Poreska uprava	Ministarstvo ekonomije	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj registrovanih privrednih subjekata.	- Izvještaj Ministarstvo finansija i Izvještaj Poreske uprave.	Redovna budžetska sredstva
3.1.3. Suzbijanje rada „na crno“ uz rodno osjetljivu statistiku	Uprava za inspekcijske poslove	Ministarstvo finansija – Poreska uprava, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije	Kontinuirano 2017-2018. god	- Broj zaposlenih po nalogu inspekcije rada.	- Godišnji izvještaj o radu Uprave za inspekcijske poslove.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 3.2. Podsticati žensko preduzetništvo i samozapošljavanje Indikator (pokazatelj) efekta: Unaprijeđen pravni okvir i obezbijeđene posebne mjere podrške za razvoj preduzetništva i samozapošljavanja žena na nacionalnom i lokalnom nivou.						
3.2.1. Sprovođenje i prezentacija godišnjeg izveštaja o realizaciji Strategije razvoja ženskog preduzetništva u	Ministarstvo ekonomije	Partneri u oblasti razvoja ženskog preduzetništva	I kvartal 2018. god.	- Izrađen izvještaj o realizaciji Strategije razvoja ženskog preduzetništva u	- Izvještaj Ministarstva ekonomije	Redovna budžetska sredstva

Crnoj Gori (2015-2020)				Crnoj Gori (2015-2020). - Rezultati prezentovani i dostupni online.		
3.2.2. Kreirati i izraditi sveobuhvatnu bazu podataka o ženskom preduzetništvu u Crnoj Gori na nacionalnom i lokalnom nivou, broju žena u upravnim i sličnim odborima te na menadžerskim funkcijama.	Ministarstvo ekonomije, Direkcija za mala i srednja preduzeća, Privredna komora, jedinice lokalne i područne samouprave, MONSTAT	Zavod za statistiku, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja, Unija poslodavca, Privredna komora, Poreska uprava, Zavod za zapošljavanje	I kvartal 2018. god.	- Uspostavljena baza podataka. - Broj i regionalna zastupljenost preduzetnica.	- Izvještaj Direkcije za mala i srednja preduzeća	Redovna budžetska sredstva
3.2.3. Unapređenje povoljnijih kreditnih linija za žene	Zavod za zapošljavanje Investiciono razvojni fond, Direkcija za mala i srednja preduzeća	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj uspostavljenih kreditnih linija. - Broj odobrenih kredita za žene u okviru postojećih kreditnih linija pod povoljnijim uslovima.	- Izvještaj Zavoda za zapošljavanje, - Direkcije za mala i srednja preduzeća.	Donatorska sredstva
3.2.4. Uvođenje poreskih olakšica za samozaposlene žene,	Ministarstvo finansija,	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje	I kvartal 2018. god.	-Vrsta i broj poreskih olakšica za samozaposlene	- Izvještaji Ministarstvo finansija,	Redovna budžetska sredstva

žene preduzetnice i žene zaposlene u poljoprivredi	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja	za rodnu ravnopravnost), organizacije civilnog društva		žene, žene preduzetnice i žene zaposlene u poljoprivredi. - Broj žena koje koristi ove olakšice.	Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.	
3.2.5. Sprovoditi programe obuke i seminare za žene koje otpočinju privatni biznis ili su vlasnice MSP, uz posebne obuke za žene iz teže zapošljivih kategorija	Ministarstvo ekonomije, Ministarstvo finansija, Direkcija za mala i srednja preduzeća, Privredna komora, Unija poslodavaca	Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj sprovedenih programa obuke. - Broj žena obuhvaćenih programima. - Broj žena iz teže zapošljivih kategorija koje su obuhvaćene obukom.	- Izvještaji: Ministarstva ekonomije, Ministarstva finansija, Direkcije za mala i srednja preduzeća, Privredne komore, Unije poslodavaca.	Redovna budžetska sredstva
3.2.6. Organizovati sajam ženskog preduzetništva	Direkcija za mala i srednja preduzeća, Privredna komora, Unija poslodavaca	Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja, Organizacije civilnog društva	Jednom godišnje tokom perioda 2017 – 2018. god.	- Organizovan jedan sajam godišnje. - Broj preduzetnica koje su učestvovala. - Posjećenost sajmov. - Prisutnost u medijima.	- Izvještaji nosioca aktivnosti Izvještaji organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
3.2.7. Podrška promociji aktivnosti udruženja koja se bave poljoprivredom	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja,	Lokalne samouprave	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj promotivnih aktivnosti udruženja koja se	- Izvještaji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja,	Redovna budžetska sredstva,

i/ili zanatima koje vode žene	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća			bave poljoprivredom. - Broj preduzetnica uključenih u ove aktivnosti.	Ministarstva održivog razvoja i turizma, Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća.	donatorska sredstva
3.2.8. Podrška pri rangiranju kod projekata za investicije na gazdinstvima u kojima su žene nosioci gazdinstva	Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja, Investiciono razvojni fond, Ministarstvo ekonomije	Lokalne samouprave - Sekretarijati za preduzetništvo	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj žena nosioca gazdinstava kojima su odobreni projekti za investicije.	- Izvještaji Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja.	Donatorska sredstva
3.2.9. Obilježavanje Međunarodnog dana žena preduzetnica (III petak u maju)	Ministarstvo ekonomije, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća	Privredna komora, Unija poslodavaca, Udruženje preduzetnica Crne Gore, Organizacije civilnog društva, Mediji	Jednom godišnje (III petak u maju)	- Organizovan minimum 1 događaji na nacionalnom nivou. - Broj učesnika/ca. - Broj preduzetnica koje su uzele učešća.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva ekonomije, Direkcije za razvoj malih i srednjih preduzeća.	Redovna budžetska sredstva
3.2.10. Organizovati konferencije /savjetovanja za razmjenu dobre i loše prakse žena preuzetnica, na kojima će učestvovati i pripadnice	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Ministarstvo ekonomije, Zavod za zapošljavanje	Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja, Poreska uprava, Privredna komora, jedinice	2018. god.	- Organizovane minimum 3 konferencije. - Broj ušesnika/ca.	- Izještaji nosilaca aktivnosti	Redovna budžetska sredstva

nacionalnih manjina i lica s invaliditetom		lokalne samouprave, Zavod za statistiku, Unija poslodavaca, NVO				
Cilj 3.3. Osnaživanje lokalnih institucija i ženskih kapaciteta da se omogući i podstakne ulazak u preduzetništvo. Indikator (pokazatelj) efekta: Angažovane lokalne službe podrške i uspostavljena saradnja sa finansijskim institucijama kao kredibilnim klijentima finansijskih institucija.						
3.3.1. Mentorska podrška preduzetnicama – mentorske šeme i izrada prilagođenog programa za učesnike/ce u mentorskim šemama	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja)	III kvartal 2017. god.	- Izrađen prilagođen program za učesnike/ce u mentorskim šemama. - Broj angažovanih mentora/ki. - Broj korisnica mentorske šeme.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
3.3.2. Umrežavanje sa poslovnim udruženjima	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave,	III kvartal 2017. god.	- Broj i vrsta zajedničkih aktivnosti, ostavrenih	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP.	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

	ravnopravnost), UNDP	Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena Crne Gore, Udruženje preduzetnica Crne Gore i druga slična udruženja)		partnerstava ili mreža.	- Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti- diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037- 803.08/ME/HumanRights).	
3.3.3. Izrada baze podataka o uspostavljenoj saradnji sa IRF i/ili drugim finansijskim institucijama	Ministarstvo ekonomije, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena Crne Gore i druga slična udruženja)	II kvartal 2017. god.	- Izrađena baza.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti- diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037- 803.08/ME/HumanRights).	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019)
3.3.4. Konferencija o ekonomskom položaju žena	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje,	II kvartal 2017. god.	- Broj i struktura učesnika/ca konferencije.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019)

		Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja)			diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	
3.3.5. Procjena lokalnih vlasti po pitanju uvođenja rodne ravnopravnosti na svim nivoima i osnaživanje ženskog preduzetništva	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena CG i druga slična udruženja)	III kvartal 2017. god.	- Urađena procjena i plan za djelovanje.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
3.3.6. Organizovanje obuka za opštine	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Nacionalni i lokalni partneri u oblasti ekonomije (jedinice lokalne samouprave, Zavod za zapošljavanje, Unija poslodavaca, Privredna komora, Asocijacija poslovnih žena CG	III kvartal 2017. god.	- Organizovane četiri dvodnevne obuke. - Broj opština obuhvaćenih obukom. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

		i druga slična udruženja)				
Cilj 3.4. Postignut visok stepen usklađenosti radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca. Indikator (pokazatelj) efekta: Obezbijeđen pravni okvir i promovisana praksa koji omogućava da se koriste radni angažmani koji omogućavaju usklađivanje radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca.						
3.4.1. Organizovanje kampanje o ravnomjernoj raspodjeli radnih i porodičnih obaveza žena i muškaraca	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Odbor za rodnu ravnopravnost, Skupštine Crne Gore, Organizacije civilnog društva, Mediji	2017. i 2018. god.	- Organizovana minimum 1 kampanja na godišnjem nivou. - Press clipping.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva
3.4.2. Obezbeđivanje dostupnog produženog boravka u svim osnovnim školama, za djecu koja pohađaju prvi razred	Ministarstvo prosvjete i osnovne škole	Vaspitno - obrazovne ustanove	Školska 2017 – 2018. god.	- Procenat osnovnih škola koje imaju dostupan produženi boravak za učenike/ce prvog razreda.	- Izvještaj Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 3.5. Osigurana efikasna primjena zakona i smanjena rodno bazirana diskriminacija na tržištu rada. Indikator (pokazatelj) efekta: Smanjen broj slučajeva rodno bazirane diskriminacije na tržištu rada i povećan broj riješenih prijavljenih slučajeva.						
3.5.1. Prikupljanje, objedinjavanje i obrađivanje statističkih podataka po polu o diskriminaciji i mobingu zaposlenih	Uprava za inspekcijske poslove	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost),	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj i vrsta prijavljenih slučajeva diskriminacije i mobinga zaposlenih na godišnjem nivou.	Godišnji izvještaji: - Uprave za inspekcijske poslove i - Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.	Redovna budžetska sredstva

		Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore		- Struktura žrtava diskriminacije.		
3.5.2. Osigurati besplatnu pravnu pomoć u slučajevima kada je u pitanju povreda prava iz rada i po osnovu rada.	Lokalne kancelarije za besplatnu pravnu pomoć, Sudovi, organizacije civilnog društva (NVO, sindikalne organizacije)	Advokatska komora	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj pružene besplatne pravne pomoći.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva pravde, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Lokalnih kancelarija za besplatnu pravnu pomoć.	Redovna budžetska sredstva
3.5.3. Obuka inspektora rada (i drugih inspektora Uprave za inspekcijske poslove shodno propisanim nadležnostima) zaduženih za praćenje i kontrolu primjene Zakona o radu, Zakona o zabrani diskriminacije, Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom,	Uprava za kadrove, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	Uprava za inspekcijske poslove	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj i vrsta organizovanih obuka. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaji Uprave za inspekcijske poslove, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Sindikalnih organizacija, Organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva

Zakona o zabrani zlostavljanja na radu i drugih zakona						
Cilj 3.6. Smanjiti jaz u zaradama muškaraca i žena. Indikator (pokazatelj) efekta: Jaz u zaradama muškaraca žena u Crnoj Gori smanjen za min 3% do kraja izvještajnog perioda (januar 2019. godine), sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.						
3.6.1. Izrada informativnog materijala za informisanje javnosti o važnosti načela jednakih zarada za rad jednake vrijednosti i primjeni Zakona o radu	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Organizacije civilnog društva, Međunarodne organizacije	2018. god.	- Organizovana jedna kampanja na godišnjem nivou. - Broj saopštenja za javnost. -Press clipping .	Izvještaji nosilaca aktivnosti: - Periodični izvještaji MONSTAT-a. Publikacija „Žene i muškarci u Crnoj Gori“.	Redovna budžetska sredstva
3.6.2. Redovno izvještavanje o zaradama muškaraca i žena	Zavod za statistiku, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Ministarstvo rada i socijalnog staranja Ministarstvo finansija	Ministarstva, državni organi, organi lokalne samouprave Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Pripremljen i prezentiran u javnosti minimum jedan izvještaj na godišnjem nivou sa dostupnim godišnjim podacima posebno za privatni i posebno za javni sektor.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti. - Periodični izvještaji MONSTAT-a.	Redovna budžetska sredstva

4. RODNO OSJETLJIVA ZDRAVSTVENA ZAŠTITA

Strateški cilj: Unaprijediti dostupnu rodno osjetljivu zdravstvenu zaštitu

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 4.1. Unaprijeđena prevencija i rano otkrivanje malignih oboljenja <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Unaprijeđen nacionalni program ranog otkrivanja i organizovana minimum jedna godišnja kampanja.						
4.1.1. Sprovoditi i kontinuirano unapređivati Nacionalni program ranog otkrivanja malignih oboljenja (obuhvatom novih populacionih grupa i drugih crnogorskih teritorija)	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	Zdravstvene ustanove na svim nivoima zdravstvene zaštite	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Izrađen nacionalni program(za one bolesti za koje ne postoji). - Sprovedeni preventivni programi. - Štampani – distribuirani letci i brošure. - Broj pregleda.	- Godišnji izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva

4.1.2. Obilježavanja datuma iz Kalendara zdravlja (prevencija karcinoma grlića materice, karcinoma dojke, borbe protiv nasilja nad ženama itd)	Institut za javno zdravlje	JZU Domovi zdravlja, Mediji, Organizacije civilnog društva, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Sprovedena minimum jedna 7 dnevna godišnja kampanja. - Broj medijskih programa i tekstova.	- Godišnji izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 4.2. Unaprijeđene mjere za očuvanje reproduktivnog zdravlja svih žena i djevojčica. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Obezbijedena je dostupna i sveobuhvatna zdravstvena zaštita i podrška u ostvarivanju iste za sve žene, posebno pripadnice ranjivih kategorija (žene sa sela, žene sa invaliditetom, žrtve trgovine ljudima i sl.) u svim opštinama u Crnoj Gori.						
4.2.1. Praćenje uslova porođaja, sa prioritetom prirodnog porođaja, u cilju humanizacije rađanja	Ministarstvo zdravlja JZU Klinički centar JZU Domovi zdravlja kroz odgovarajuća savjetovaništa za reproduktivno zdravlje	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Ukupan broj porođaja na godišnjem nivou. - Broj carskih rezova na godišnjem nivou.	- Godišnji izvještaji: Kliničkog centra, Domova zdravlja, Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva
4.2.2. Praćenje programa pružanja podrške svim ženama nakon porođaja u vezi dojenja, njege bebe i brige o sopstvenom zdravlju	JZU Domovi zdravlja – Izabrani doktor za djecu, Jedinica za patronažu Izabrani doktor za žene	JZU Opšte bolnice Institut za javno zdravlje	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Procenat djece koja su obuhvacena patronažnom posjetom. - Broj žena koje su posjetile izabranog	- Godišnji izvještaji Domova zdravlja.	Redovna budžetska sredstva

				ginekologa nakon porođaja.		
4.2.3. Sprovoditi i unapređivati programe obuke mladih u oblasti reproduktivnog zdravlja (planiranja porodice i primjene kontracepcije, PPI, HIV/AIDS) sa posebnim akcentom na ranjive grupe (RE populaciju, ruralna područja, žena sa invaliditetom)	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje, JZU Domovi zdravlja – savjetovališta za mlade, savjetovališta za reproduktivno zdravlje	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj edukativnih događaja (radionica, tribina i sl.) - Broj učesnika/ca edukacija - Broj individualnih savjetovanja.	Izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja	Redovna budžetska sredstva
4.2.4. Evaluacija sprovedenih preventivnih aktivnosti na osnovu izvještaja iz savjetovališta domova zdravlja i drugih organizacionih cjelina u dijelu mjera koje se sprovode na očuvanju i unaprijeđenju reproduktivnog zdravlja žena	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje	JZU Domovi zdravlja	Jednom godišnje	- Izrađen evaluacioni izvještaji i preporuke kako bi se pomenute aktivnosti dopunile i poboljšale.	- Evaluacioni izvještaj Instituta za javno zdravlje.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 4.3. Povećana senzibilisanost zdravstvenih radnika o rodno osjetljivoj zdravstvenoj zaštiti						
<u>Indikator (pokazatelj):</u> Povećana informisanost i nivo znanja zdravstvenih radnika o pojmu rodne ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite.						
4.3.1. Kontinuirano organizovanje obuka za zdravstvene radnike o rodnoj ravnopravnosti i značaju rodno osjetljive zdravstvene zaštite, pogotovo u slučajevima rodno zasnovanog nasilja	Ministarstvo zdravlja Institut za javno zdravlje - Centar za promociju zdravlja	Zdravstvene ustanove, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost),	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj učesnika/ca i institucija	- Godišnji izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva

		Organizacije civilnog društva		obuhvaćenih obukom.		
Cilj 4.4. Unaprijeđen odgovor zdravstvenog sistema u dijelu prepoznavanja i reagovanja u slučajeva nasilja. Indikator (pokazatelj) efekta: <i>Povećan nivo informisanosti zdravstvenih radnika/ca o zakonskim obavezama i propisima iz Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, koji je Ministarstvo zdravlja potpisalo.</i>						
4.4.1. Edukacija radnika/ca u zdravstvu u području prepoznavanja i saradnje sa relevantnim institucijama u dijelu mjera koje se odnose na nasilje u porodici	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	Zdravstvene ustanove na svim nivoima zdravstvene zaštite, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Organizacije civilnog društva	2017. god. i 2018. god.	- Minimum jedna edukacija godišnje. - Broj učesnika/ca.	- Godišnji izvještaj Instituta za javno zdravlje.	Redovna budžetska sredstva
4.4.2. Definirati parametre o prepoznavanju slučajeva nasilja u porodici za zaposlene u zdravstvu	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	JZU Klinički centar – Urgentni centar Zavod za hitnu medicinsku pomoć Ministarstvo rada i socijalnog staranja, JZU Domovi zdravlja	I kvartal 2018. god.	- Izrađeni parametri.	- Izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva

4.4.3. Izrada informatora za zdravstvene radnike za prepoznavanje i sprečavanje nasilja u porodici	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje	Zdravstvene ustanove na svim nivoima zdravstvene zaštite, JZU Klinički centar – Urgentni centar, Zavod za hitnu medicinsku pomoć	I kvartal 2018. god.	- Izrađen informator.	- Izvještaji Instituta za javno zdravlje i Ministarstva zdravlja.	Redovna budžetska sredstva, donatorska sredstva
--	---	--	----------------------	-----------------------	---	---

5. RODNO ZASNOVANO NASILJE

Strateški cilj: Suzbiti sve oblike rodno zasnovanog nasilja, nasilja nad ženama i nasilja u porodici, te unaprijediti položaj i zaštitu prava žrtava svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 5.1. Unaprijeđen zakonodavni i regulatorni okvir , kao i tehnički uslovi, za efikasno sprovođenje zaštitnih mjera i efikasnije sankcionisanje nasilnika. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Zakonski okvir za zaštitu od rodno zasnovanog nasilja je usklađen sa međunarodnim dokumentima i pozitivnom praksom. - Ojačani kapaciteti nadležnih službi za adekvatan odgovor na nasilje i pružanje adekvatne zaštite žrtava nasilja.						
5.1.1. Izrada izvještaja i prezentovanje javnosti rezultata Strategije zaštite od nasilja u porodici (2016-2020. god.)	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Izvještaji o implementaciji Strategije usvojeni na Vladi. - Stepen realizacije strategije.	- Izvještaj Ministarstvo rada i socijalnog staranja. - Izvještaji nezavisnih evaluatora (akademske	Redovna budžetska sredstva

		Skupštine Crne Gore Organizacije civilnog društva		- Definisanje preporuka za novu strategiju.	zajednice, organizacija civilnog društva).	
5.1.2. Analiza izricanja mjere bezbjednosti zabrane približavanja iz člana 77a Krivičnog zakonika i mjere bezbjednosti udaljenja iz stana ili drugog prostora za stanovanja iz člana 77b Krivičnog zakonika	Vrhovni sud	Državne institucije i domaće i međunarodne organizacije	IV kvartal 2017. god.	- Izvršena analiza sudske prakse.	- Izvještaj Vrhovnog suda. - Uvid u analizu.	Redovna budžetska sredstva
5.1.3. Izraditi smjernice o načinu prećenja i izvršavanja zaštitnih mjera	Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije	Domaće i međunarodne organizacije	IV kvartal 2017. god.	- Izrađene smjernice sa jasnim opisom procesa, zadataka i odgovornostima službenika/ca policije.	- Godišnji izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprava policije. - Uvid u dokument.	Redovna budžetska sredstva
5.1.4. Rad na stvaranju uslova za sprovođenje zaštitnih mjera obaveznog psihosocijalnog tretmana počinitelja prekršaja iz oblasti Zakona zaštite od nasilja u porodici	Ministarstvo zdravlja (Specijalna bolnica za psihijatriju Dobrota) i Ministarstvo rada i socijalnog staranja (u skladu sa Istanbulskom Konvencijom)	Sudovi za prekršaje, Zdravstvene ustanove, druge partnerske institucije	Kontinuirano 2017- 2018. god.	- Dizajniran program psihosocijalnog tretmana nasilnika. - Broj domova zdravlja osposobljenih za sprovođenje psihosocijalnog tretmana.	Godišnji izvještaji: - Ministarstvo zdravlja - Specijalna bolnica za psihijatriju - Dobrota i Ministarstvo rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva

				- Broj stručnog kadra obučenog za sprovođenje tretmana.		
5.1.5. Obuka službenika policije o načinu prećenja i izvršavanja zaštitnih mjera, procjeni rizika i izradi plana podrške žrtvama nasilja	Ministarstvo unutrašnjih poslova - Uprava policije	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Domaće i međunarodne organizacije	2018. god.	- Broj obuka i obučenih službenika/ca policije.	- Izvještaji Ministarstva unutrašnjih poslova - Uprave policije.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 5.2. Uspostavljen efikasan sistem praćenja primjene mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018 <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Postoji minimum jedan izvještaj godišnje o implementaciji mjera iz Strategije za borbu protiv trgovine ljudima 2012-2018, sa preporukama za unapređenje stanja.						
5.2.1. Prezentovati javnosti izvještaj o rezultatima procjene uspješnosti (evaluacije) sprovođenja Strategije za borbu protiv trgovine ljudima	Ministarstvo unutrašnjih poslova - Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima	Organi uključeni u rad Radne grupe za praćenje implementacije Strategije za borbu protiv trgovine ljudima	Dva puta godišnje	- Izrađeni godišnji izvještaji o implementaciji Strategije za borbu protiv trgovine ljudima. - Izvještaj prezentovan putem medija i dostupan na sajtu Ministarstva.	- Izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova - Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima.	Redovna budžetska sredstva

5.2.2. Organizovati javne radionice, konferencije, predavanja o nasilju nad ženama žrtvama trgovine ljudima	Ministarstvo unutrašnjih poslova - Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva (Nevladine organizacije, Crveni krst Crne Gore)	II i IV kvartal (u drugom kvartalu se obilježava dan Roma, a u IV je 16 dana ženskog aktivizma)	- Broj organizovanih događaja (radionica, konferencija, predavanja) godišnje. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova - Kancelarije za borbu protiv trgovine ljudima.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 5.3. Podizanje svijesti javnosti o pojavi, problemima i načinima suzbijanja rodno zasnovanog nasilja. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> <i>Povećan broj otkrivenih djela rodno zasnovanog nasilja i nasilja u porodici i smanjene tradicionalne štetne prakse koje podržavaju nasilničko ponašanje.</i>						
5.3.1. Sprovoditi istraživanje o rasprostranjenosti svih oblika nasilja nad ženama i nasilja u porodici, uključujući tradicionalne štetne prakse, s ciljem suzbijanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo zdravlja - Institut za javno zdravlje, Ministarstvo unutrašnjih poslova, državno tužilaštvo, prekršajni sudovi, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Vrhovni sud, Organizacije civilnog društva	2018. god.	- Izvršena procjena rasprostranjenosti i štetnih praksi u oblasti nasilja u porodici sa preporukama za poboljšanje.	- Izvještaji Ministarstva rada i socijalnog staranja. - Izvještaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava. - Publikovano jedno istraživanje godišnje.	Redovna budžetska sredstva

5.3.2. Organizovanje kampanje o problemu rodno zasnovanog nasilja, uključujući trgovanje ljudima i prostituciju kao i nasilje nad LGBT osobama u okviru 21 opštine koje imaju koordinate/ke za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Jedinice lokalne samouprave	Ministarstvo zdravlja – Institut za javno zdravlje, Nevladine organizacije Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar za edukaciju u državnom sudstvu i tužilaštvu, Organizacije civilnog društva	2018. god.	- Broj i vrsta događaja (radionica, predavanja, okruglih stolova, konferencija i sl) - Broj i vrsta distribuiranog materijala. - Medijska zastupljenost.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Odbora za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Jedinica lokalne samouprave.	Redovna budžetska sredstva
5.3.3. Izraditi i distribuirati publikacije i edukativne materijale o svim oblicima nasilja nad ženama i načinima suzbijanja rodno zasnivanog nasilja.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Jedinice lokalne samouprave	Ministarstvo zdravlja – Institut za javno zdravlje, Nevladine organizacije Ministarstvo unutrašnjih poslova, Centar za edukaciju u državnom sudstvu i tužilaštvu,	2018. god.	- Broj i vrsta distribuiranog materijala. - Ciljna grupa i način na koji je materijal distribuiran.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Odbora za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Jedinica lokalne samouprave.	Redovna budžetska sredstva

		Organizacije civilnog društva				
5.3.4. Statističko izvještavanje o slučajevima nasilja u porodici i diskriminacije po onovu pola	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Odbor za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava policije, Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo, Viši sud za prekršaje, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Objavljeni godišnji izvještaji.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Odbora za rodnu ravnopravnost, Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva
5.3.5. Organizovati online kampanje u cilju prepoznavanja govora mržnje, seksualnog uznemiravanja i rodno zasnovanog nasilja putem interneta i društvenih mreža	Ministarstvo javne uprave, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo prosvjete	Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Ministarstvo kulture, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Sprovedena minimum jedna kampanja godišnje. - Broj i vrsta online aktivnosti.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti: Ministarstva javne uprave, Ministarstva za ljudska i manjinska prava i Ministarstva prosvjete.	Redovna budžetska sredstva
5.3.6. Izdavanje inoviranog i dopunjenog Informatora za žrtve porodičnog nasilja i trgovine ljudima	Vrhovni sud Crne Gore	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Organizacije civilnog društva	I kvartal 2017. god.	- Objavljen dopunjeni informator.	- Izvještaj Vrhovnog suda Crne Gore. - Uvid u infomator.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 5.4. Ojačan sistem socijalne i druge podrške i zaštite svih žrtava nasilja u porodici.						

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan broj, vrste i dostupnost servisa podrške žrtvama nasilja u porodici za 25%. Kvalitet pruženih usluga i stepen zadovoljstva korisnika/ka uslugama.

- Poboljšana održivost socijalnih i drugih servisa institucija i organizacija civilnog društva u oblasti zaštite od porodičnog nasilja.

5.4.1. Analiza potrebe uspostavljanja najhitnijih servisa za žrtve nasilja u porodici predviđenih Istanbulsom konvencijom	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Pravosuđe, Organi za prekršaje, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Nevladine organizacije, UNDP	IV kvartal 2018. god.	- Broj i vrsta servisa uspostavljenih u skladu sa Istanbulsom konvencijom.	- Godišnji izveštaj Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
5.4.2. Stvoriti uslove za licenciranje usluga u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2017. god.	- Izrađen program broj osoba koje su položile stručni ispit.	- Godišnji izveštaj Ministarstva rada i socijalnog staranja i Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu.	Redovna budžetska sredstva
5.4.3. Informisati širu javnost i profesionalce/ke u relevantnim službama o obavezama iz Istanbulske konvencije u dijelu obezbjeđivanja Podrške	Ministarstvo rada i socijalnog staranja u saradnji sa Ministarstvom za ljudska i manjinska	Organizacije civilnog društva	2017 – 2018. god.	- Sprovedena minimum jedna informativna kampanja na godišnjem nivou.	- Godišnji izveštaj Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva

kroz pravni proces i mogućnostima korištenja instituta „povjerljivog lica“ i jačati kapacitete organizacija civilnog društva za sprovođenje instituta „povjerljivog lica“ u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici	prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)			- Broj institucija obuhvaćenih kampanjom.		
5.4.4. Monitoring sprovođenja modela finansiranja institucionalnih i vaninstitucionalnih servisa socijalne zaštite žrtvama rodno zasnovanog nasilja na nacionalnom i lokalnom nivou	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Lokalne samouprave	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj institucionalnih i vaninstitucionalnih servisa socijalne zaštite žrtava rodno zasnovanog nasilja koji se finansira u skladu sa <i>Zakonom o socijalnoj zaštiti i Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluga socijalne i dječje</i> ("Sl. CG", br. 042/15).	- Izvještaji Ministarstva za rada i socijalnog staranja. - Izvještaji lokalnih samouprava. - Izvještaji organizacija pružalaca usluga.	Redovna budžetska sredstva

5.4.5. Kontinuirana promocija servisa besplatne pravne pomoći žrtvama porodičnog nasilja u svim opština u Crnoj Gori	Pravosudni organi – sudovi i tužilaštva	Centri za socijalni rad, Uprava policije, Zdravstvene ustanove, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj žrtvama porodičnog nasilja koje su koristile uslugu. - Nivo zadovoljstva žrtava kvalitetom pružene usluge.	- Izvještaji institucija nosioca aktivnosti. - Izvještaji organizacija civilnog društva.	Redovna budžetska sredstva
5.4.6. Prilagoditi multidisciplinarnu saradnju načinu rada u centrima za socijalni rad na slučajevima nasilja u porodici, i osiguravati uključenosti u multidisciplinarnu koordinaciju onih predstavnika institucija koji su direktno uključeni u predmet, a u koordinaciju voditelja slučaja	Ministarstvo rada i socijalnog staranja Zavod za socijalnu i djeciju zaštitu, Centri za socijalni rad	Uprava policije, Centri bezbjednosti, Državno Tužilaštvo, Vrhovni sud, Sudski savjet, Sudovi za prekršaje, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo obrazovanja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, NVO sektor, UNDP	2017-2018. god.	- Usaglašena statistika policije, Centara za socijalni rad. - Broj predmeta na kojima su voditelji slučaja ostvarili multidisciplinarnu saradnju.	- Analitičke kartice Socijalnog kartona. - Izvještaji Centara za socijalni rad i Uprave policije.	Donatorska sredstva

Cilj 5.5. Razvijanje svijesti kod građana, posebno državnih službenika/ca odgovornih za primjenu zakona o svim oblicima diskriminacije i rodno zasnovanog nasilja i njihova edukacija.

Indikator (pokazatelj) efekta:

- Povećan nivo svijesti u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije.

- Poboljšan stepen informisanja i stručnih kompetenci državnih službenika/ca za pružanje efikasne zaštite i podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja.

5.5.1. Izrada istraživanja o percepciji građanstava sa ciljem da se procijene diskriminacioni obrasci i stereotipi kod građana, zatim uticaj medija, kao i stepen osviješćenosti građana u vezi sa zakonodavnim i institucionalnim okvirima za zaštitu od diskriminacije	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, UNDP	Mediji	2018. god.	- Objavljeno istraživanje.	- Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
5.5.2. Promovisati Konvenciju Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)	Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore,	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj i vrsta aktivnosti koje su sprovedene sa ciljem promocije Konvencije.	- Izvještaj Ministarstva rada i socijalnog staranja.	Redovna budžetska sredstva

		Politički klub za borbu protiv nasilja u porodici, Organizacije civilnog društva, Međunarodne organizacije, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije				
5.5.3. Edukacija zdravstvenih radnika/ca i stručnjaka/kinja s područja zaštite mentalnog zdravlja, radi unapređenja pružanja zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Ministarstvo zdravlja – Klinički centar Crne Gore	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava za kadrove, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka.	- Izvještaji: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja – Klinički centar Crne Gore, Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
5.5.4. Edukacija sudstva, tužilaštva i policije radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog	Vrhovni sud Crne Gore, Centar za edukaciju u državnom sudstvu i tužilaštvu, Policijska akademija, Ministarstvo unutrašnjih poslova,	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore,	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka.	- Izvještaji nosilaca aktivnosti.	Redovna budžetska sredstva

identiteta i rodnog izražavanja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva				
5.5.5. Edukacija zaposlenih u vaspitno - obrazovnim ustanovama radi unapređenja pružanja zaštite i pomoći djeci žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja	Ministarstvo prosvjete (u skladu sa Protokolom o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici)	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka. - Broj obuhvaćenih vaspitno-obrazovnih ustanova.	- Izvještaji Ministarstva prosvjete	Redovna budžetska sredstva
5.5.6. Edukacija zaposlenih centrima za socijalni rad i članova/ica multidisciplinarnih timova radi unapređenja pružanja pravne zaštite i pomoći žrtvama nasilja, posebno žrtvama seksualnog nasilja, kao i žrtvama diskriminacije po osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i rodnog izražavanja	Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Zaštitnik/ca ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj sprovedenih obuka na godišnjem nivou. - Broj polaznika obuka.	- Izvještaji: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva

5.5.7. Organizovati multisektorske događaje, za službenike/ce odgovorne za primjenu zakona, zdravstvene i socijalne radnike/ce zasnovane na studijama slučaja - postupanje u konkretnim slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Uprava policije, Ministarstvo zdravlja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Domaće i međunarodne organizacije	Kontinuirano 2017-2018. god.	- Broj na multisektorskih događaja godišnjem nivou. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaji: Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
---	---	--	------------------------------	--	---	----------------------------

6. RODNA RAVNOPRAVNOST U MEDIJIMA, KULTURI I SPORTU

Strateški cilj: Suzbijati rodne stereotipe i uvesti politiku rodne ravnopravnosti u medije, kulturu i sport

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 6.1. Povećana medijska vidljivost primjene politika rodne ravnopravnosti.						
<u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Povećana prisutnost teme rodne ravnopravnosti u crnogorskim medijima za 30% u odnosu na prethodnu godinu.						
6.1.2. Redovno informisanje javnosti o aktivnostima na polju postizanja rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Lokalne samouprave (Kancelarije za rodnu ravnopravnost)	Ministarsvo kulture, Mediji, Lokalne samouprave, (Kancelarije za rodnu ravnopravnost)	Kontunuirano tokom 2017. i 2018. god.	- Broj objavljenih saopštenja za medije - Broj medijskih TV, radio i dr. priloga.	- Izvještaj PR službe Ministarstva za ljudska i manjinska prava. - Izvještaji lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva

6.1.3. Objavljivanje godišnje analize medijskog izvještavanja s aspekta rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa Ministarstvom kulture	Mediji, organizacije civilnog društva	IV kvartal 2015. god. IV kvartal 2016. god.	- Sprovedena analiza na godišnjem nivou i rezultati predstavljeni javnosti.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
6.1.4. Analiza medijskog izvještavanja o slučajevima diskriminacije sa ciljem da se procijeni uloga medija u promjeni diskriminacionih obrazaca i stereotipa građana	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	Mediji, organizacije civilnog društva	2017. god. i 2018. god.	- Objavljene 2 analize medijskog izvještavanja o slučajevima diskriminacije.	-Izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i UNDP. - Izvještaj o sprovođenju projekta „Podrška anti-diskriminacionim i politikama rodne ravnopravnosti (IPA/2014/ 037-803.08/ME/HumanRights).	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019)

Cilj 6.2. Unaprijeđeno znanje zaposlenih u medijima o rodnoj ravnopravnosti

Indikator (pokazatelj) efekta: Minimum 50 predstavnika/ca medija povećalo je svoje znanje u oblasti rodne ravnopravnosti i izvještava u skladu sa rodno senzitivnim principima.

6.2.1. Organizovati obuku za zaposlene u medijima na temu rodne ravnopravnosti (predstavljanje zakonskog i strateškog okvira, značaj zastupljenosti u medijima i sl.)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa Ministarstvom kulture	Uprava za kadrove, Agencija za elektronske medije, Organizacije civilnog društva	2017- 2018. god.	- Organizovana 1 obuka godišnje. - Obučeno minimum 50 predstavnika medija.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
6.2.2. Publikovati i distribuirati brošuru o ulozi medija u promovisanju rodne ravnopravnosti	Ministarstvo kulture	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Medijske i izdavačke kuće	I kvartal 2018. god.	- Pripremljena brošura u elektronskom obliku i distribuirana svim medijima i izadavčkim kućama u Crnoj Gori. - Sprovedena medijska promocija brošure.	- Izvještaj Ministarstva kulture.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 6.3. Unapređenje rodne ravnopravnosti u oblasti kulture. <i>Indikator (pokazatelj) efekta:</i> Zaposleni u oblasti kulture poznaju Zakon o rodnoj ravnopravnosti i sprovode rodno senzitivnu unutrašnju organizacijsku politiku i podržavaju i izvode rodno senzitivne programe i projekte.						
6.3.1. Organizovati obuku za zaposlene u nacionalnim i lokalnim institucijama kulture o značaju rodne	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa Ministarstvom kulture	Lokalna uprava, Organizacije civilnog društva	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Održana minimum jedna dvodnevna obuka godišnje za 30 učesnika/ca. - Broj i lista obuhvaćenih ustanova.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva

ravnopravnosti u oblasti kulture						
6.3.2. Organizovanje Nedjelje ženskog kulturnog stvaralaštva	Ministarstvo kulture	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Lokalne uprave, Organizacije civilnog društva.	IV kvartal 2017. god. IV kvartal 2018. god.	- Organizovana jednom godišnje Nedjelje ženskog kulturnog stvaralaštva. - Broj umjetnica koje su učestvovala. - Broj posjetilaca/posjetiteljki.	- Izvještaj Ministarstva kulture.	Redovna budžetska sredstva
6.3.3. Afirmacija ženskog nasljeđa – formiranje Muzeja žena	Ministarstvo kulture, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Urađen predlog formiranja Muzeja žena, sa planom programa rada i planom finansijske održivosti. - Otvoren Muzej žena do kraja 2018. god.	- Izvještaj Ministarstva kulture.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
Cilj 6.4. Unaprijeđena medijska promocija uspješnih žena Indikator (pokazatelj) efekta: Medijski prostor je ispunjen primjerima uspješnih žena iz svih oblasti i afirmiše se prevazilaženje tradicionalnih muško-ženskih uloga u društvu.						
6.4.1. Promocija uspješnih žena u kulturi	Ministarstvo kulture, Institucije kulture na lokalnom nivou	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) Organizacije civilnog društva, Javni servis i ostali mediji	Kontinuirano tokom 2017 – 2018. god.	- Broj programa. - Broj predstavljenih uspješnih žena.	- Izvještaj Ministarstva kulture. - Izvještaji institucija kulture na lokalnom nivou. - Programski izvještaji Javnog servisa i ostalih medija.	Redovna budžetska sredstva

6.4.2. Publikovanje izvještaja „Sport i rodna ravnopravnost u CG“	Ministarstvo sporta	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	I kvartal 2018. god.	- Publikovan izvještaj. - Pripremljene preporuke za povećanje udijela žena u upravljačkim strukturama sportskih saveza i organizacija.	- Izvještaj o radu Ministarstva sporta.	1.500
---	---------------------	---	----------------------	---	---	-------

7. RAVNOPRAVNOST U PROCESU ODLUČIVANJA U POLITIČKOM I JAVNOM ŽIVOTU

Strateški cilj: Ravnopravno učešće žena i muškaraca na svim nivoima odlučivanja

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 7.1. Postignuta uravnotežena zastupljenost žena i muškaraca u zakonodavnoj vlasti na svim nivoima. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Najmanje 40 % žena poslanica u Skupštini Crne Gore do 2020. godine. - Najmanje 50% parlamentarnih partija usvojilo afirmativne mjere za političko jačanje žena unutar partije. - Najmanje 50% partija realizuje rodno osviještene kampanje, a programi sadrže mjere za postizanje rodne ravnopravnosti. - Najmanje jedna aktivnost godišnje realizovana kroz zajedničku akciju žena iz parlamentarnih partija. - Najmanje tri ženske organizacije pri partijama imaju samostalni budžet na godišnjem nivou u visini od 10% od ukupnih partijskih budžetskih primanja.						
7.1.1. Unapređenje afirmativne mjere za rodnu ravnopravnost u Zakonu o izboru odbornika i poslanika I usaglasavanje	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i parlamentarne političke partije u partnerstvu sa UNDP-em	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u partnerstvu sa UNDP-em, Zaštitnik/ca ljudskih prava i	Tokom 2017. god.	- Amandman Zakona o izboru odbora poslanika sadrži kvotu 40% i unaprijeđene prateće mjere.	- Izvještaji: Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Medijski izvještaji, Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, izvještaji	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019) Redovna budžetska sredstva

propisane kvote sa zacrtanih 40% u Nacionalnoj strategiji za odrzivi razvoj kao i dalje unapredjenje pratećih mjera u vezi sa pozicijom žena na izbornim listama, zatim mjeri zamjene žene ženom i konacno mjere sankcije.		sloboda Crne Gore			međunarodnih organizacija.	
7.1.2. Organizovati obuku za trenerice za oblast rodne ravnopravnosti u političkim partijama	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Parlamentarne političke partije, Zenske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Trening za trenere realizovan kroz najmanje 10 trenerica. - Najmanje 10 trenerica iz parlamentarnih političkih partija sertifikovano za trenerice za rodnu ravnopravnost u političkim partijama.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019)

7.1.3. Organizovati edukacije o rodno osvijestanim politikama za poslanice i odbornice	Lokalne Skupštine opština u Crnoj Gori, Političke partije, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Lokalne skupštine opština, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Realizovano najmanje 10 treninga za odbornice i poslanice. - Najmanje 50% odbornica i poslanica uključeno u edukacije.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
7.1.4. Analiza rodne senzitivnosti parlamentarnih političkih partija	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Parlamentarne političke partije, Ženske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Publikovana najmanje dva izvještaja o rodnom ogledali partija. - Analiza obuhvatila najmanje 80% parlamentarnih političkih partija.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
7.1.5. Organizovanje konsultacija i koordinacionih sastanaka za uspostavljanje intenzivne medjupartijske saradnje žena i formiranje ženske političke mreže	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDPem	Parlamentarne političke partije, Ženske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Održano najmanje dva sastanka godišnje predstavnica ženskih političkih organizacija. - Pokrenute najmanje dvije zajedničke političke inicijative žena iz	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)

				parlamentarnih političkih partija		
7.1.6. Organizovati nacionalne i regionalne konferencije o potrebi unapredjenja većeg učešća žena u političkom i javnom životu	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) u partnerstvu sa UNDP-em	Skupštinski odbor za rodnu ravnopravnost, Parlamentarne političke partije, Zenske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Održano najmanje dva sastanka godišnje predstavnica ženskih političkih organizacija. - Pokrenute najmanje dvije zajedničke političke inicijative žena iz parlamentarnih političkih partija.	- Izvještaj UNDP-a i Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Obezbijeđena sredstva iz IPA II (2016-2019) Redovna budžetska sredstva
7.1.7. Pokretati i podsticati aktivnosti koje doprinose participativnoj demokratiji i koje uključuju zene manjinskih i ranjivih kategorija stanovništva (Romkinje, invalitkinje i sl.)	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Skupštinski odbor za rodnu ravnopravnost, Parlamentarne političke partije, Zenske grupe pri političkim partijama	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Pokrenute najmanje dvije inicijative godišnje sa predstavnicama ženskih političkih organizacija	- Izvještaj Odjeljenja za rodnu ravnopravnost.	Redovna budžetska sredstva

7.1.8. Praćenje realizacije Akcionog plana za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore i parlamentarne političke partije u partnerstvu sa UNDPem	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava u partnerstvu sa UNDPem, Institucija zaštitnika	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Najmanje 50% aktivnosti zacrtanih na godisnjem nivou realizovano.	- Izvještaji: Odbora za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Medijski izvještaji Zaštitnika/ce ljudskih prava i sloboda Crne Gore, izvještaji međunarodnih organizacija.	Redovna budžetska sredstva
7.1.9. Publikovati rezultate obrade statističkih podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti na državnom i lokalnom nivou, kao i na mjestima odlučivanja koja imenuje Vlada	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Ministarstva i državni organi, organi lokalne samouprave	Jednom godišnje	- Izrađen i predstavljen javnosti godišnji izvještaj sa preporukama.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 7.2. Implementacija Rezolucije 1325 Savjeta bezbjednosti UN – Žene, mir i bezbjednost <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> Načela Rezolucije integrisana u rad sektora bezbjednosti u Crnoj Gori.						
7.2.1. Izrada Akcionog plana za implementacije R 1325 SBUN	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, MUP, MVP, Ministarstvo finansija, Ministarstvo kulture, Kancelarija za borbu	2017. godina	- Usvojen Akcioni plan za implementacije R1325 SBUN.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva

		protiv trgovine ljudima, Organizacije civilnog društva, NATO, UNDP, OEBS				
7.2.2. Organizovati edukaciju svih nivoa Vojske o R1325 SBUN i njoj pratećih rezolucija	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, NATO, UNDP, OEBS i Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Obučeno 50 pripadnika/ca Vojske.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva
7.2.3. Imenovanje i obuka rodničkih savjetnika/ca na strateškom i taktičkom nivou u Vojsci	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	NATO, UNDP, OEBS	2017 – 2018. god.	- Imenovanje rodničkih savjetnika/ca. - Broj obuka.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva i donatorska sredstva
7.2.4. Edukacija pripadnika/ca Vojske o rodno zasnovanom nasilju i primjeni antidiskriminacionih zakona Crne Gore	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Organizacije civilnog društva, NATO, UNDP, OEBS	2017 – 2018. god.	- Obučeni komadnici Vojske.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva

7.2.5. Uspostaviti bazu podataka o zastupljenosti žena i muškaraca u Vojski (uspostaviti mrežu žena u Ministarstvu odbrane i Vojski Crne Gore)	Ministarstvo odbrane i Vojska Crne Gore	Organizacije civilnog društva, NATO, UNDP, OEBS	2017-2018. god.	- Uspostavljena baza - Realizovano umrežavanje.	- Izvještaj Ministarstva odbrane i Vojske Crne Gore.	Redovna budžetska sredstva
--	---	---	-----------------	--	--	----------------------------

8. INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA PRIMJENU POLITIKA RODNE RAVNOPRAVNOSTI I MEĐUNARODNA SARADNJA

Strateški cilj: Stvaranje održivih mehanizama na nacionalnom i lokalnom nivou za postizanje rodne ravnopravnosti

Aktivnosti	Nosioci aktivnosti	Partneri	Vremenski okvir	Indikatori	Sredstva verifikacije (izvori provjere)	Potrebna finansijska sredstva
Cilj 8.1. Jačanje mehanizama za primjenu rodne ravnopravnosti na nacionalnom nivou i unapređenje njihovog koordiniranog djelovanja i izvještavanja. <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> - Postoji održiv mehanizam na nacionalnom nivou za primjenu politike rodne ravnopravnosti, obučeni kadrovi, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera. - Upostavljen index rodne ravnopravnosti i prate se ostali važni UN indikatori u ovoj oblasti.						
8.1.1. Unapređenje rada Savjeta za rodnu ravnopravnost i njegovih odbora	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Savjet za rodnu ravnopravnost i njegovi odbori	Ministarstva i organi uprave	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Pripremljeni i usvojeni godišnji Planovi rada Savjeta. - Pripremljeni i objavljeni godišnji izvještaji o radu Savjeta.	- Izvještaj Savjeta. - Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva

				- Broj organizovanih sastanaka Savjeta.		
8.1.2. Rad Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a	Ministarstva i organi uprave	2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih sastanaka.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
8.1.3. Organizovanje redovnih sastanaka sa koordinatorima/kama za pitanja rodne ravnopravnosti u državnim organima i Komisijom za PAPRR	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Koordinatori za pitanja rodne ravnopravnosti u ministarstvima i organima uprave, Komisija za PAPRR.	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Organizovano minimum 2 sastanka sa koordinatorima-kama i 2 sastanka Komisije za PAPRR godišnje. -Broj učesnika/ca. -Izvještaji sa sastanaka.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost);	Redovna budžetska sredstva
8.1.4. Organizovanje obuka koordinatora/ki za pitanja rodne ravnopravnosti u državnim organima.	Uprava za kadrove i nadležni organi na lokalnom nivou.	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka. - Broj učesnika/ca.	- Izvještaji Uprave za kadrove i lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva

8.1.5. Upostavljen index rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP	MONSTAT	2017. god.	- Uspostavljen index. - Redovno se izvještava.	- Izvještaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), UNDP-a.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 8.2. Osnovani novi i osnaženi postojeći mehanizmi za rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou <i>Indikator (pokazatelj) efekta:</i> Postoje održivi mehanizmi za primjenu politike rodne ravnopravnosti na lokalnom nivou, obučeni kadar, sredstva za rad i redovna komunikacija između svih relevantnih aktera.						
8.2.1. Pružanje kontinuirane podrške opštinama u izradi i sprovođenju lokalnih akcionih planova za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Sve lokalne samouprave u Crnoj Gori	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj izrađenih i usvojenih LAP-ova. - Broj realizovanih aktivnosti predviđenih LAP-ovima. - Vrsta podrške obezbijedena od strane Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	- Izvještaji Ministarstva za ljudska i manjinska prava; - Izvještaji lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva
8.2.2. Kontinuirani sastanci sa mrežom lokalnih koordinatora/ki za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Sve lokalne samouprave u Crnoj Gori	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj redovnih sastanaka sa lokalnim koordinatorima/kama.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava; - Izvještaji lokalnih samouprava.	Redovna budžetska sredstva
8.2.3. Organizovanje obuka lokalnih koordinatora/ki za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Sve lokalne samouprave u Crnoj Gori, organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka za lokalne koordinate/ke.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava,	Redovna budžetska sredstva

					- Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	
Cilj 8.3. Osnaženi kapaciteti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost za sprovođenje politike rodne ravnopravnosti <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> <i>Odjeljenje za rodnu ravnopravnost posjeduje ljudske, tehničke i materijalne kapacitete da koordiniše sprovođenje politika rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori i sprovodi mjere predviđene ovim strateškim dokumentom i Zakonom o rodnoj ravnopravnosti.</i>						
8.3.1. Kadrovski ojačati Odjeljenje za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo finansija	2017. god.	- Do kraja 2017 zaposlen jedan izvršilac/teljka.	- Godišnji izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
8.3.2. Godišnje obuke o strateškom planiranju za zaposlene u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Savjet Evrope	2017 – 2018. god.	- Urađena jedna obuka godišnje. - Urađen strateški plan ministarstva.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	Donatorska sredstva dobijena od Savjeta Evrope i sredstva iz IPA II (2016-2019)
8.3.3. Obuke o organizacionom upravljanju i programiranju za zaposlene u Ministarstvu za ljudska i manjinska prava	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Savjet Evrope	2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka. - Broj obučених osoba.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a,	Donatorska sredstva dobijena od Savjeta Evrope i sredstva iz IPA II (2016-2019)

					- Evaluacioni izvještaj IPA II.	
8.3.4. Trening za orodnjavanje za predstavnike/ce Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Savjeta za rodnu ravnopravnost i Komisije za praćenje implementacije PAPRR-a, svih ministarstava i organa državne uprave	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	UNDP	2017 – 2018. god.	- Broj organizovanih obuka. - Broj obučених osoba.	- Godišnji izvještaj o radu Ministarstva za ljudska i manjinska prava, - Izvještaj o sprovođenju PAPRR-a, - Evaluacioni izvještaj IPA II.	Obezbijedena sredstva iz IPA II (2016-2019)
Cilj 8.4. Kontinuirana saradnja sa organizacijama civilnog društva <u>Indikator (pokazatelj) efekta:</u> <i>Postoji redovna komunikacija i sprovode se redoni sastanci i zajedničke aktivnosti Odjeljenja za rodnu ravnopravnost i Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama ženskog sektora i drugim organizacijama civilnog društva koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti.</i>						
8.4.1. Organizovanje zajedničkih aktivnosti u cilju pune primjene PAPRR-a	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Broj zajedničkih aktivnosti godišnje u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva. - Vrsta realizovanih aktivnosti.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava.	Redovna budžetska sredstva
8.4.2. Redovno održavanje sastanaka Foruma za dijalog sa predstavnicima/cama civilnog društva	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore Organizacije civilnog društva	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Održana minimum 3 sastanka godišnje. - Broj učesnika/ca. - Broj organizacija prisutnih na sastancima.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva

Cilj 8.5. Uvesti rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u lokalnim samoupravama i ministarstvima. Indikator (pokazatelj) efekta: Postoji razvijen sistem za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u minimum 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva.						
8.5.1. Sprovesti analizu budžeta u 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva s aspekta rodne ravnopravnosti	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava	Odabrano Ministarstvo i 4 opštine	IV kvartal 2018. god.	- Sprovedena i prezentirana u javnosti analiza sa preporukama.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna budžetska sredstva
8.5.2. Uspostavljen mehanizam za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima u minimum 5 lokalnih samouprava i 3 ministarstva	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Odabrana ministarstva i lokalne samouprave	IV kvartal 2017. god.	- Postoji kadar i mehanizam za rodno osjetljivo upravljanje budžetskim sredstvima.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost) i odabranih lokalnih samouprava i ministarstava.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 8.6. Uključivanje evropskih standarda rodne ravnopravnosti u nacionalno zakonodavstvo i integracija rodne ravnopravnosti u proces pregovora o pristupanju EU Indikator (pokazatelj) efekta: Procenat integrisanosti rodne komponente u Akcionom planu za sprovođenje EU integracija. Procenat realizacije mjera iz poglavlja 23 u dijelu: „Rodna ravnopravnost” i drugih poglavlja od važnosti za oblast rodne ravnopravnosti.						
8.6.1. Pratiti integrisanost pitanja rodne ravnopravnost u strategijskim dokumentima u okviru 19 i 23 Poglavlja	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Ministarstvo evropskih poslova, Ministarstva i organi državne uprave, Odbor za rodnu ravnopravnost	Kontinuirano 2017 – 2018. god.	- Nivo integrisanosti pitanja rodne ravnopravnosti u u Akcionom planu za sprovođenje EU integracija u svim poglavljima o pristupanju EU.	- Izvještaji o implementaciji akcionih planova za sva pregovaračka poglavlja, sa posebnim osvrtom na poglavlje 23 i	Redovna budžetska sredstva

		Skupštine Crne Gore, Organizacije civilnog društva.			njegov dio: „Rodna ravnopravnost“.	
8.6.2. Osigurati balansiranu zastupljenosti žena i muškaraca u pregovaračkim timovima	Ministarstvo evropskih poslova	Ministarstva i organi državne uprave, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Organizacije civilnog društva	2017 - 2018. god.	- Procenat i kvalitet učešća žena i muškaraca u pregovaračkim timovima.	- Izvještaj Ministarstva evropskih poslova.	Redovna budžetska sredstva
Cilj 8.7. Unaprijeđena saradnja sa institucionalnim mehanizmima u državama regiona Indikator (pokazatelj) efekta: Redovna komunikacija i dobra saradnja crnogorskih institucija koje se bave pitanjima rodne ravnopravnosti sa srdonim institucijama u državama regiona.						
8.7.1. Učestvovati na regionalnim i međunarodnim skupovima od značaja za rodnu ravnopravnost	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost), Lokalne samouprave i Kancelarije za rodnu ravnopravnost, Koordinatorke za rodnu ravnopravnost u institucijama	Ministarstvo evropskih poslova, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Institucije država regiona, Međunarodne organizacije	2017 - 2018. god.	- Broj održanih skupova i institucija koje su učestvovala. - Broj učesnika/ca - Zaključci, preporuke preporuke za buduće zajedničke aktivnosti-inicijative.	- Izvještaj Ministarstva za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost). - Izvještaji lokalnih samouprava, ministarstava i drugih institucija.	Redovna budžetska sredstva

	sistema, članovi/ice Savjeta za rodnu ravnopravnost i Komisije za PAPRR					
Cilj 8.8. Povećan nivo informisanosti žena i šire javnosti o osnovnim pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata. Indikator (pokazatelj) efekta: Građani/ke posjeduju osnovna znanja o pravima žena koja proizlaze iz UN i EU pravnih dokumenata.						
8.8.1. Redovno informisati državne organe/institucije i širu javnost o međunarodnim obavezama iz oblasti zaštite ljudskih prava žena, naročito UN i EU, posebno Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Opcionom Protokolu	Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)	Ministarstvo evropskih poslova, Odbor za rodnu ravnopravnost Skupštine Crne Gore, Međunarodne organizacije	Po potrebi tokom 2017. god. i 2018. god.	- Broj i vrsta pruženih informacija. - Broj saopštenja za javnost na temu međunarodnih obaveza iz oblasti zaštite ljudskih prava žena, naročito UN i EU.	- Izvještaj Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost).	Redovna sredstva Ministarstvo za ljudska i manjinska prava (Odjeljenje za rodnu ravnopravnost)

REZIME

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2017 - 2021 (u daljem tekstu: PAPRR), predstavlja **treći po redu** razvojni dokument za implementaciju politike rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori. Kao i prethodna dva, i ovaj dokumenat zasnovan je na međunarodnim i domaćem pravnom okviru koji tretira problematiku rodne ravnopravnosti.

Zakon o rodnoj ravnopravnosti propisuje da su svi državni organi, organi državne uprave i lokalne samouprave, javne ustanove, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja, kao i privredna društva, druga pravna lica i preduzetnici/ce dužni da, radi postizanja rodne ravnopravnosti, u svim fazama planiranja, donošenja i sprovođenja odluka, kao i preduzimanja aktivnosti iz svoje nadležnosti **ocjenjuju i vrednuju uticaj tih odluka i aktivnosti na položaj žena i muškaraca**.

Stoga, PAPRR je dokument koji usvaja Vlada Crne Gore, ali njegova uspješna realizacija zahtijeva saradnju i koordinaciju Ministarstva za ljudska i manjinska prava, odnosno Odjeljenja za poslove rodne ravnopravnosti, sa svim ministarstavima, organima državne uprave, sa Skupštinom Crne Gore, javnim ustanovama, organima lokalne samouprave i organima lokalne uprave i civilnim sektorom.

Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) 2017-2021 i Program sprovođenja za period 2017-2018 kreirani su kroz proces koji je vodilo Ministarstvo za ljudska i manjinska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost. Proces je sproveden uz saradnju sa UNDP kancelarijom u Crnoj Gori, preko koje je angažovana ekspertkinja iz inostranstva koja je sprovela eksternu evaluaciju sprovođenja prethodnog PAPRR-a; i ekspertkinju iz Crne Gore koja je podržala proces izrade Plan aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) 2017-2021 i Program sprovođenja za period 2017-2018.

Proces izrade Plana aktivnosti za postizanje rodne ravnopravnosti (PAPRR) 2017-2021 i Programa sprovođenja za period 2017-2018 je obuhvatio:

- eksternu evaluaciju prethodno sprovedenog PAPRR-a;
- formiranje multisektorske radne grupe za izradu plana čiji su članovi i članice bili predstavnici/e institucija i organizacija civilnog društva;
- organizovanje tematskih radionica sa predstavnicima i predstavnicama svih relevantnih sektora a u cilju dobijanja mišljenja i predloga za novi strateški dokumenat;
- sprovođenje javnih konsultacija sa građanima i građankama putem objavljivanja Nacrta na sajtu nadležnog ministarstva i mogućnosti davanja komentara putem predložene *online* forme.

PAPRR se donosi **za period od četiri godine** i sprovodiće se u skladu sa dvogodišnjim planovima sprovođenja, pa stoga ovaj dokumenat sadrži i Program sprovođenja za period 2017-2018.

Misija PAPRR-a je osiguranje rodne ravnopravnosti u kreiranju i sprovođenju svih nacionalnih i lokalnih politika, te u radu svih pravnih subjekata na nivou države.

Oblasti djelovanja definisane u skladu sa Pekinškom deklaracijom i Planom za akciju. Od 12 kritičnih oblasti u kojima je najizraženija rodna neravnopravnost prema Pekinškoj deklaraciji, Crna Gora se opredijelila za **osam oblasti** u kojima namjerava u narednom vremenskom periodu da djeluje u cilju postizanja rodne ravnopravnosti:

- Unapređenje rodne ravnopravnosti i ljudskih prava žena;
- Rodno osjetljivo vaspitanje i obrazovanje;
- Rodna ravnopravnost u ekonomiji;
- Rodno osjetljiva zdravstvena zaštita;
- Rodno zasnovano nasilje;
- Rodna ravnopravnost u medijima, kulturi i sportu;
- Ravnopravnost u procesu odlučivanja u političkom i javnom životu i
- Institucionalni mehanizmi za primjenu politika rodne ravnopravnosti i međunarodna saradnja.

U svakoj oblasti je određen strateški cilj, definisane su aktivnosti, nosioci, partneri, vremenski okvir, indikatori, sredstva verifikacije i potrebna finansijska sredstva za realizaciju predviđenih aktivnosti.

Sprovođenje plana je obaveza svih sektora, te se **i izvještavanje** mora sprovoditi u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti i njime definisanim obavezama.

Nadležna ministarstva dužne su jednom godišnje izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost o sprovođenju mjera iz ovog plana, ali i drugih aktivnosti sa ciljem osiguranja rodne ravnopravnosti.

Po potrebi, dužni su u skladu sa indikatorima izvijestiti Ministarstvo za ljudska prava – Odjeljenje za rodnu ravnopravnost i tokom procesa podnošenja redovnih izvještaja Evropskoj komisiji i drugim međunarodnim tijelima.

Kao mehanizam za izvještavanje treba pratiti UN Globalni Minimalni set indikatora i dodatno indikatore definisane u programu sprovođenja. Naime, inter-agencijska i Ekspertska grupa za rodnu statistiku u okviru Komisije za statistiku Ujedinjenih nacija je ustanovila minimalni set rodni indikatora za međunarodnu kompilaciju širom svijeta, sa ciljem da se obezbijedi osnova za praćenje rodni pitanja na globalnom nivou (Ujedinjene nacije, 2014. godine). Ovaj globalni minimum Set sadrži minimalnu zajednički imenitelj za statistiku na rodnu ravnopravnost i osnaživanje žena. Očekuje se da on bude osnova za regionalne i nacionalne vježbe razvoja indikatora.

